

Eindrapport

‘Ouder zijn in de woonservicewijk’

**De effecten van fysieke en sociale interventies in de wijk op het welbevinden van
ouderen**

Inhoudsopgave

Inleiding	
1. Onderzoeksvraag, onderzoeksofzet en methoden	p 5
2. De theorie van de woonservicewijk	p12
3. Beleidscontext	p15
3.1 Op zoek naar de Amsterdamse woonservicewijk	
3.2 Woonservicewijken de Borgerbuurt en de Marathonbuurt nader onderzocht	
4. Onderzoeksresultaten:	p22
4.1 Kwalitatief - interviews	
4.2 Kwalitatief - observaties	
4.3 Kwantitatief - enquêtes	
4.4 Kwalitatief- bewonersmiddagen	
5. Conclusies en discussie: De effecten op het welbevinden van ouderen	p39
5.1 Aandachtspunten voor verdere verbetering woonservicewijken	
6. Samenvatting	p42
7. Bronnen	p44
8. Bijlagen	p45

Inleiding

Als student Sociale Geografie aan de Universiteit van Amsterdam heb ik onderzoek gedaan voor mijn Master-scriptie. Dit rapport is een compacte versie van de scriptie en het resultaat van een onderzoeksstage bij *Publicarea*, interim- en adviesbureau voor het publieke domein. *Publicarea* houdt zich al jaren bezig met het grensvlak van de fysieke en sociale omgeving. Een van de vragen die hen al langer bezig houdt is ‘wat zijn de effecten van fysieke en sociale interventies?’. Vanuit deze vraag is dit onderzoek opgezet. Het onderzoek heeft plaatsgevonden in Amsterdam, van februari tot augustus 2009.

De belangrijkste conclusie die uit het onderzoek naar voren is gekomen, is dat er een positief effect is op het welbevinden van ouderen in de wijk waar fysieke en sociale interventies hebben plaats gevonden.

In dit rapport wordt besproken hoe tot deze conclusie is gekomen. In het eerste hoofdstuk wordt de onderzoeksvraag en –opzet en de data verzameling besproken. Om de context van het onderzoek goed te begrijpen wordt er in hoofdstuk twee allereerst gekeken naar de theorie achter fysiek en sociaal ingrijpen en het welbevinden van ouderen. Omdat ook de beleidscontext in dit geval belangrijk is, wordt de achtergrond van de woonservicewijk en de bijbehorende fysieke en sociale interventies besproken in hoofdstuk 3. Vervolgens wordt in het vierde hoofdstuk aandacht besteed aan de resultaten van het onderzoek: de effecten van de eerder besproken interventies op het welbevinden van ouderen. Om in hoofdstuk 5 af te sluiten met conclusies aandachtspunten voor het verder ontwikkelen van onderzoek en beleid.

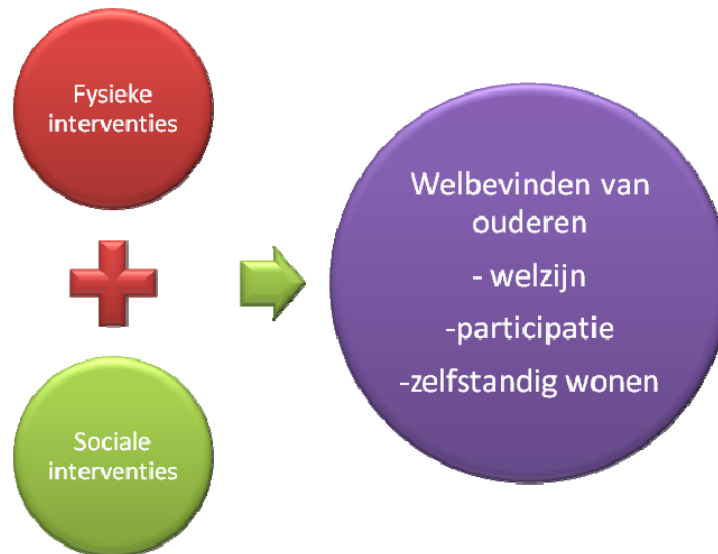
1. Onderzoeksvraag, -opzet en data verzameling

Onderzoeksvraag

Naar aanleiding van de jarenlange interesse en inzet van Publicarea op het raakvlak van fysiek en sociaal, wordt in dit onderzoek een antwoord gezocht op de volgende hoofdvraag:

‘Wat zijn de effecten van fysieke en sociale interventies in de wijk, op het welbevinden van ouderen?’

In schema ziet dat er als volgt uit:

Om een handvat te hebben voor de fysieke en sociale interventies, is gekozen voor de woonservicewijk als interventie waar zowel op fysiek als op sociaal gebied in de wijk veel aandacht is. De fysieke en sociale interventies in de woonservicewijk worden in hoofdstuk 3 verder toegelicht. Gebruikte begrippen en bij behorende definities in dit onderzoek zijn:

Fysiek en sociaal ingrijpen:

Hieronder wordt in dit onderzoek de invoering van de woonservicewijk verstaan.

Ouderen:

De respondenten mensen met een leeftijd boven de 60. Hierin wordt dan weer een onderscheid gemaakt tussen de jonge oudere (60-75) en de oude oudere (75+).

Welbevinden:

Om het welbevinden te meten is dit containerbegrip opgesplitst in de volgende dimensies: het welzijn, participeren en zelfstandig blijven wonen van ouderen.

1. Welzijn:

De ervaren fysieke en emotionele gezondheid, het zorgen maken, het eenzaam voelen en het ondervinden van beperkingen naar aanleiding van de gezondheidstoestand vormen samen het welzijn.

2.Participeren:

Onder participeren wordt verstaan het deelnemen (passief of actief) aan de samenleving. In dit onderzoek heeft dat vorm gekregen in het lid zijn van een vereniging, vrijwilligerswerk doen en contact hebben met de burens.

3.Zelfstandig wonen:

Het zelfstandig blijven wonen betekent; het niet intramuraal wonen. Mensen hebben een eigen huis, huur of koop, met of zonder aanpassingen, ontvangen hier de professionele zorg thuis in plaats van verhuizen naar een verzorgingstehuis. Men kan niet meer zelfstandig wonen als de voornaamste verhuisreden is, dat de woning niet meer geschikt is door ouderdom of beperkingen.

Onderzoeksopzet

Om de effecten van de invoering van de woonservicewijk te kunnen meten, is het noodzakelijk om een wijk te vergelijken vóór en na de invoering hiervan. Binnen de tijd die beschikbaar is voor dit onderzoek, 6 maanden, was dit echter niet mogelijk. Daarom zijn twee vergelijkbare wijken onderzocht, die zich in verschillende stadia van ontwikkeling van de woonservicewijk bevinden. Omdat niet alle woonservicewijken tegelijk tot uitvoering zijn gebracht, is dit mogelijk. De selectie van de onderzoekswijken wordt later besproken.

In dit rapport zal een aantal vragen beantwoord worden:

1. Wat zijn woonservicewijken?
2. Wat zijn de fysieke en sociale interventies?
3. Hoe is de woonservicewijk tot stand gekomen en wie speelt welke rol hierin?
4. Wat zijn de effecten op het welbevinden van ouderen?
5. Welke conclusies kunnen hieruit getrokken worden?
6. Wat zijn de aanbevelingen voor onderzoek en beleid?

Wijk selectie:

De selectie van de wijken is tot stand gekomen door het nemen van een aantal stappen. Allereerst is het voor het meten van de effecten van fysiek en sociaal ingrijpen in de woonservicewijk noodzakelijk om de verst gevorderde woonservicewijk te selecteren. Na gesprekken met de betrokken ambtenaren van de Dienst Zorg en Samenleven van de gemeente Amsterdam, een verkenning van de implementatieplannen en gesprekken met verschillende beleidsmedewerkers van verschillende stadsdelen is de Borgerbuurt in Oud-West als 'beste' uit de bus gekomen. Dit betekent dat de woonservicewijk hier het verst gevorderd is.

In mijn zoektocht naar literatuur over de wijk kwam ik een onderzoek tegen uit 2005, dat ook in de Borgerbuurt is gehouden. 'Bewonersonderzoek Borgerbuurt, Amsterdam'. Dit onderzoek is uitgevoerd in opdracht van het Stadsdeel Oud-West en Algemene Woningbouwvereniging door Gelske van Daalen en Frank Wassenberg van het Onderzoeksinstituut OTB van de Technische Universiteit Delft. Omdat dit onderzoek op veel punten in gaat waar ik ook onderzoek naar wilde doen, biedt het gebruik van de gegevens en delen van de vragenlijst uit deze studie een kans om in tijd te vergelijken. Met toestemming van de auteur Frank Wassenberg gebruik ik daarom de uitkomsten van dit onderzoek en heb ik relevante vragen uit die vragenlijst verwerkt in de enquête die ik naar de ouderen heb gestuurd. Zo kan een goede vergelijking in tijd worden gemaakt.

Om ook in ruimte en in de fase van ontwikkeling van de woonservicewijk te kunnen vergelijken, is er voor een tweede onderzoekswijk gekozen. De criteria hiervoor zijn dat de

wijk in sociaal-economische bevolkingssamenstelling zoveel mogelijk op de Borgerbuurt moet lijken. Hierbij is de Van Lennepbuurt als uitgangspunt genomen (de reden hiervoor wordt verder op besproken) en vergeleken op de volgende punten:

Percentages sociale huur, bewoners in tehuizen, allochtonen, alleenstaand, hoog en laag opgeleid, 75 plussers en de werkeloosheid. Om op basis hiervan te vergelijken is gekozen voor een afwijking van 5 tot 10% ten opzichte van het percentage van de Van Lennepbuurt. Hierdoor kwamen er drie wijken in aanmerking; de Staatsliedenbuurt in Westerpark (kwam voor 8 van de 9 kenmerken in aanmerking), de Oosterparkbuurt in Oost-Watergraafmeer (in 8 van de 9 gevallen), en Stadionbuurt in Oud-Zuid (3 van de 9).

Omdat de Oosterparkbuurt zelf een woonservicewijk is, die niet ver achter ligt in de implementatie op de Borgerbuurt, viel deze af om een zinnige vergelijking te kunnen maken. De Staatsliedenbuurt is wel benoemd tot aankomende woonservicewijk, maar deze zou een 'light' versie worden (zie hoofdstuk 3) omdat de eerste keuze van het stadsdeelbestuur naar de Houthavens gaat. In de Stadionbuurt staat de ontwikkeling van de woonservicewijk nog in de kinderschoenen. De enthousiaste beleidsmedewerker woonservicewijken van het stadsdeel Oud-Zuid, Dinie Steenbekkers, zag ook potentie in een vergelijkend onderzoek in de Marathonbuurt. De Stadionbuurt is een wijk waarin verschillende buurten vallen, de Marathonbuurt is hier onderdeel van en aangewezen door het dagelijks bestuur van het Stadsdeel tot het gebied voor de woonservicewijk en vormt daarom het tweede onderzoeksgebied.

Onderzoekswijken vergeleken op sociaaleconomische gegevens:

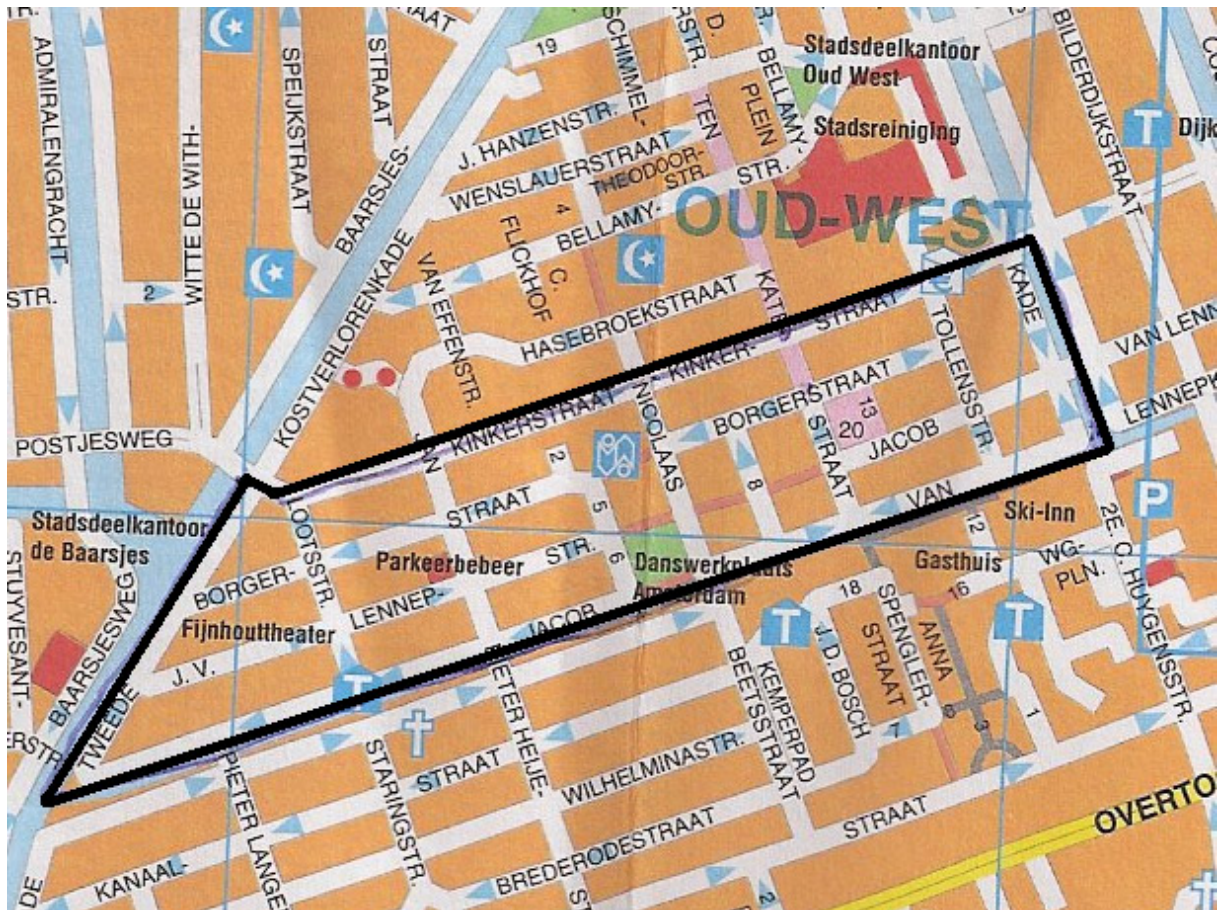
	Percentage sociale huur	Percentage tehuusbewoners	inkomen*	Percentage allochtoon	Percentage alleenstaand
Van Lennepbuurt	59,6	0,2	12,3	16,1	67,8
Stadionbuurt	59,0	0,2	14,4	17,2	57,6
	Werkeloosheids-cijfer	Percentage laag opgeleiden	Percentage hoog opgeleiden	Percentage 75+	
Van Lennepbuurt	8,2	37	29	3,8	
Stadionbuurt	5,9	31	38	5,6	
*gemiddeld besteedbaar inkomen per inwoner (x 1.000 euro)					
Bron: O&S Amsterdam, jaarboek 2008					

De onderzoekswijken:

De Borgerbuurt in Oud-West

De Borgerbuurt valt onder de Van Lennepbuurt, de naam en indeling die de Dienst Onderzoek en Statistiek (O+S) hanteert. De Van Lennepbuurt is iets groter dan de Borgerbuurt en wordt begrensd door de Singelgracht/ Nassaukade, Jacob van Lennepkanaal, Kostverlorenvaart en de Kinkerstraat. Om het nog ingewikkelder te maken wordt binnen de Borgerbuurt weer onderscheid gemaakt tussen de Borgerbuurt (nieuwbouw), waarbij het alleen over het deel gaat waar overwegend nieuwbouw staat (afgegrensd door de Bilderdijkgracht, Kinkerstraat, Jan Pieter Heijestraat en Jacob van Lennepkanaal) en de Lootsbuurt (afgegrensd door de Jan Pieter Heijestraat, Kinkerstraat, 2e Kostverlorenvaart en Jacob van Lennepkanaal) waar voornamelijk vooroorlogse woningen staan. In dit onderzoek wordt met Borgerbuurt zowel de nieuwbouw als het oude gedeelte, de Lootsbuurt, bedoelt.

De Van Lennepbuurt is 28,49 ha groot. De buurt is dicht gebouwd en er zijn weinig groenvoorzieningen. Het is een echte woonbuurt met weinig bedrijvigheid, met uitzondering van de winkelstraten Kinkerstraat en Jan Pieter Heijestraat en een klein stukje Ten Katemarkt. De Borgerbuurt (nieuwbouw) is een stadsvernieuwingsgebied uit begin jaren tachtig. Het is gebouwd vanuit het idee 'Bouwen voor de Buurt' met voornamelijk sociale woningbouw. Het ligt als een vreemde eend in de bijt midden in het stadsdeel als gevolg van de relatief lage bebouwing, het afwijkende stratenpatroon en de monocultuur van wonen. Het merendeel van de bewoners is voormalig stadsvernieuwingsurgente. De Lootsbuurt heeft een typische 19de-eeuwse woningvoorraad en een relatief groot aandeel sociale woningbouw, en ligt aan het van Lennepkanaal en de Kostverlorenvaart. De straten ogen kort door de doorkruising van de Jan Pieter Heijestraat en de buurt heeft een kleinschalig karakter. Er wonen ongeveer 5.000 mensen in de Borgerbuurt. Hieronder is de woonservicewijk de Borgerbuurt omlind, voor de duidelijkheid. Echter, de grenzen van de woonservicewijk moeten niet zo strikt opgevat worden, mensen van buiten de wijk moeten ook gebruik kunnen maken van voorzieningen en diensten.

Afbeelding 1: Woonservicewijk de Borgerbuurt

De Marathonbuurt in Oud-Zuid

De Marathonbuurt maakt ook deel uit van een grotere wijk, de Stadionbuurt. De Stadionbuurt wordt begrensd door: Noorder Amstelkanaal, Apollolaan, Olympiaplein (oostzijde en zuidzijde), Parnassusweg, Zuider Amstelkanaal (midden), Amstelveenseweg (midden), Ringweg A10 (noordelijke teen talud), Schutsluis, Schinkel, Olympiakanaal, Stadiongracht, Amstelveenseweg, Cornelis Krusemanstraat en Hendrik Jacobszstraat.

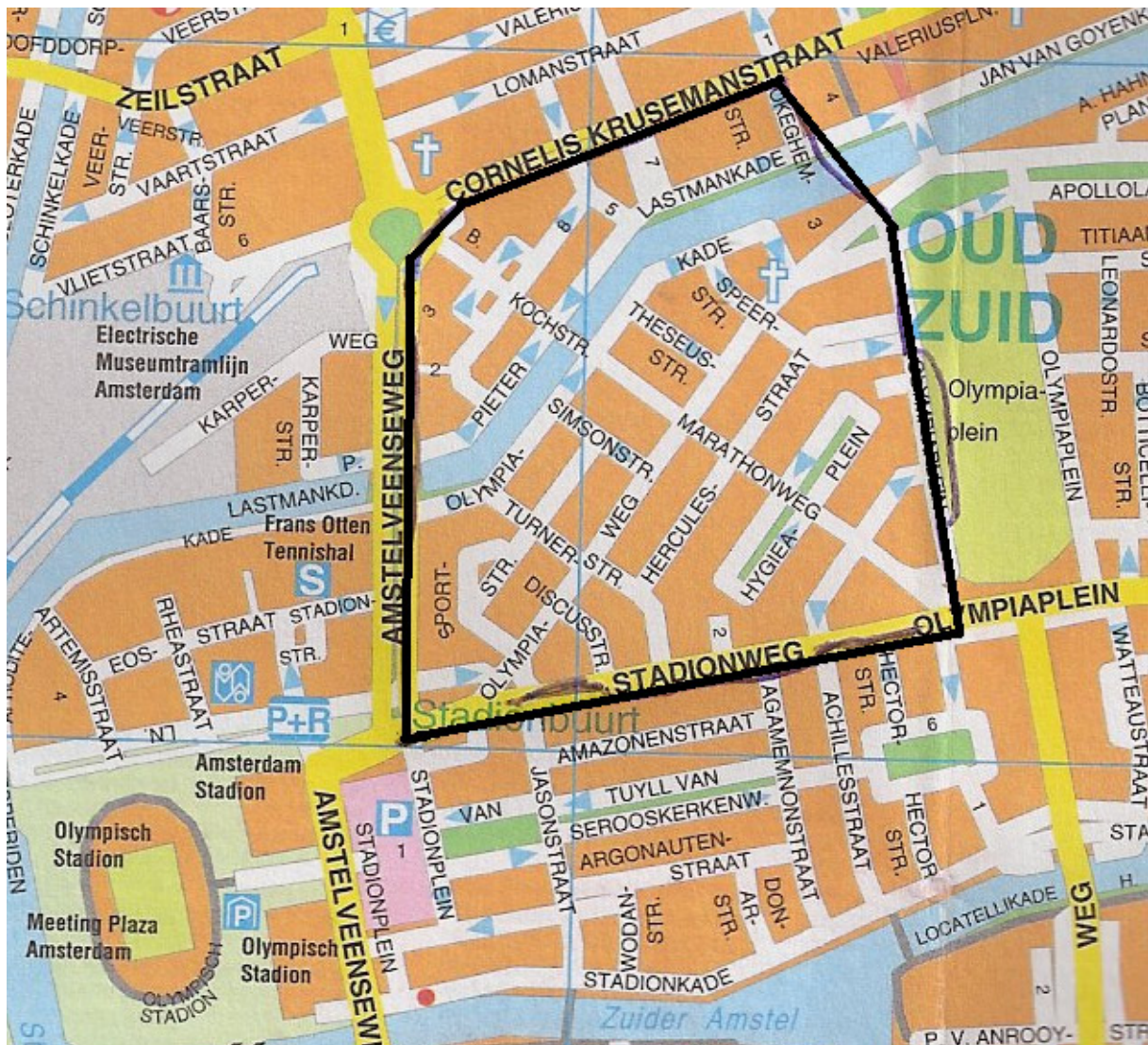
De Stadionbuurt is grofweg te verdelen in:

- De Marathon- en Bertelmanpleinbuurt (ten noorden van de Stadionweg) met veel kleine sociale huurwoningen uit de jaren 20 en '30 van de 20e eeuw;
- De Van Tuyllbuurt (ten zuiden van de Stadionweg) met voornamelijk particuliere huurwoningen en een minderheid koopwoningen uit de jaren '20 en '30 van de 20e eeuw;
- De buurten ten westen van de Amstelveenseweg, bestaande uit de woonbotenkolonie aan het IJsbaanpad en het Olympisch Kwartier, een nieuwbouwwijk met ruim 900 nieuwbouwappartementen.

In dit onderzoek is Marathonbuurt de verzamelnaam voor het deel de Marathon- en Bertelmanpleinbuurt. De Stadionbuurt is gebouwd in de jaren 1920-1940, gedeeltelijk als Olympisch Dorp. Het noordelijk deel rond het Bertelmanplein is het eerste gebouwd, daarna volgde het gebied ten noorden van de Stadionweg met de Marathonweg als centrale as. De bebouwing ten zuiden van de Stadionweg is in de jaren '30 uitgevoerd. Veel bouwwerken in de Stadionbuurt zijn opgetrokken in de verstrakte variant van de Amsterdamse Schoolstijl. Kenmerkend voor de opzet van de wijk is dat gebruik wordt gemaakt van zichtlijnen en symmetrie met monumentale straat- en pleinwanden (de Marathonweg met de pleinen Bertelmanplein en Hygiëaplein, en de Van Tuyll van Serooskerkenweg met het gelijknamige plein). Behalve het Olympisch Stadion zijn ook de bouwblokken in de Bertelmanpleinbuurt rijksmonumenten. De Marathonbuurt heeft woonbuurten met een tamelijk open karakter, zoals het Olympiaplein. De Marathonbuurt kenmerkt zich door een zeer hoog percentage corporatiebezit (59%)¹ en een laag percentage eigen woningbezit (8,6%). Deze wijk telt een hoog aandeel kleine woningen. Wel is door onder andere de recente woningbouw bij het Olympisch Stadion het percentage grotere woningen (vanaf 60 m² nuttig woonoppervlak) gestegen tot 30%. (Woonvisie Stadsdeel Oud-Zuid)

---

¹ totaal percentage woningen bestaat uit 59% corporatie bezit en 32% particuliere huur (O&S Amsterdam, 2009)

Afbeelding 2: Woonservicewijk de Marathonbuurt

Data verzameling:

Om de vragen in dit onderzoek te kunnen beantwoorden, heb ik gebruik gemaakt van een aantal verschillende methoden.

Kwalitatief onderzoek: Interviews

In het totaal zijn achttien interviews met sleutelpersonen uit de woonservicewijk gehouden. De eerste selectie van respondenten is gemaakt op basis van betrokkenheid bij de verschillende woonservicewijken in Amsterdam. Wie zijn er mee bezig? Hierdoor kwam ik vooral bij beleidsmedewerkers van de Gemeente Amsterdam en de verschillende Stadsdelen terecht. Toen er meer duidelijkheid was over de onderzoekswijken, heb ik gekeken wie hier de actieve partijen in zijn. Hiervan heb ik een aantal bereid gevonden om met mij over de woonservicewijk te praten. Hierbij gaat het voornamelijk om woningbouwcorporaties, welzijnsorganisaties en zorgaanbieders. Iedereen die heeft meegewerkt aan dit onderzoek is in bijlage 1 opgenomen.

Kwalitatief onderzoek: Observaties

Tijdens de verkenning van het onderwerp en voor de wijkselectie, heb ik een groot aantal woonservicewijken en wijken die daar voor in aanmerking komen, zelf bezocht. Een aantal observaties die ik maakte in die wijken worden bij de resultaten besproken.

Kwantitatief: Enquête

De belangrijkste methode van dataverzameling, en de meest interessante, is de enquête die is rondgestuurd in beide onderzoekswijken.

Het veldwerk in de Borgerbuurt

Dankzij de medewerking van de Wijkpost voor Ouderen van de Combiwel-groep heb ik een aselechte groep ouderen kunnen bereiken. Omdat zij beschikken over alle adressen van de 60-plussers in Oud-West, is er een selectie van 60-plussers gemaakt die in de Borgerbuurt wonen. Hiervan zijn de adressen die dubbel waren, waar het duidelijk gaat om echtparen, zijn samengevoegd. Hierna bleven 646 adressen over. De adressen zijn op stickervellen geprint. Zelf heb ik geen adressen opgeslagen, alleen de ingevulde antwoordformulieren voor informatie over de resultaten en bijeenkomsten zijn opgeslagen. Bij de 646 adressen heb ik een brief en de vragenlijst in de bus gedaan. Het veldwerk in de Borgerbuurt heeft plaats gevonden van 25 mei tot 15 juni. Na 7 juni heb ik nog een herinneringsbrief langs gebracht. In het Huis van de Buurt, in de Klinker, heeft van 25 mei tot 15 juni een inleverdoos gestaan bij de receptie. Per post retourneren was natuurlijk ook mogelijk. Een aantal dagdelen in deze periode heb ik zelf plaats genomen in de Klinker. Hier kon ik mensen helpen met het invullen van de vragenlijst, vragen beantwoorden en mensen motiveren op de lijst vooral wel in te vullen. Bovendien was het activiteitenweek vanwege het 25-jarig bestaan van de Klinker, waardoor het gezellig druk was en er de mogelijkheid was met verschillende ouderen verder te praten over de buurt. Van de 646 enquêtes die zijn verspreid in de wijk, zijn er 149 ingevuld terug gekomen. Dat is 23% ingevulde enquêtes. Meer uitleg over de respons en non-respons is verder op te vinden.

Veldwerk in de Marathonbuurt

Het veldwerk in de Marathonbuurt had wat meer voeten in de aarde dan in de Borgerbuurt. Het stadsdeel Oud-Zuid had al in een gesprek aangegeven deel te willen nemen aan het onderzoek. PuurZuid is de ouderenzorgorganisatie die actief is in Oud-Zuid. Net zoals Combiwel beschikt PuurZuid over een database met ouderen in het stadsdeel. Het enige verschil is dat zij alleen de 65plussers in hun bestand hebben. Dit is voor het onderzoek geen probleem, als hier in de analyse maar wel rekening mee gehouden wordt. In een samenwerkingsverband tussen het Stadsdeel Oud-Zuid, PuurZuid en mij namens Publicarea, is het veldwerk in de Marathonbuurt opgezet. Het stadsdeel heeft haar antwoordnummer ter beschikking gesteld, om zo een gratis en makkelijke manier te bieden aan mensen om de vragenlijst ingevuld terug te sturen. PuurZuid heeft de adressen aangeleverd op stickers en het printen van de vragenlijsten op zich genomen. In deze wijk zijn de vragenlijsten per post verstuurd. Omdat de database is uitgegaan van postcodes en niet specifieke straten, zijn een aantal huishoudens net buiten de officiële buurt ook benaderd en opgenomen in het onderzoek. In het totaal zijn er 580 enquêtes rond gestuurd. In deze wijk heb ik drie dagdelen zitting genomen in de Wijkpost voor Ouderen op de Olympiaweg, voor het ondersteunen bij het invullen en het beantwoorden van vragen. Van de 580 zijn er 138 ingevuld terug gestuurd, dit is een invulpercentage van 23%, vergelijkbaar aan dat van de Borgerbuurt.

Kwalitatief: Bewonersmiddagen

Uit de antwoordformulieren kwam naar voren dat mensen graag op de hoogte wilden worden gehouden van de resultaten van het onderzoek en een deel wil graag deelnemen aan een gesprek over de buurt. Een discussiemiddag voor bewoners, met een eerste presentatie van de gegevens en aanvullende discussie is daarom georganiseerd. In de Borgerbuurt was dit op woensdag 29 juli en vond plaats in het Huis van de Buurt, de Klinker. Hier waren 16 mensen op afgekomen, waaronder een aantal mensen die vanuit Combiwel of de Ouderen Advies Raad (OAR) actief zijn in de wijk. De opkomst van echte buurtbewoners was relatief laag. Ook in de Marathonbuurt is een bewonersmiddag geweest, op dinsdag 28 juli, in Buurthuis Olympus. Hier was de opkomst een stuk groter, ongeveer 25 mensen uit de buurt en een aantal vertegenwoordigers van PuurZuid en het Stadsdeel waren aanwezig. De resultaten van deze middag worden later besproken in hoofdstuk 4.

2. De theorie

Door vergrijzing, een toenemend welvaartspeil en ‘verkleuring’², verandert de samenstelling van wijken en steden. Grote herstructureringsplannen worden uitgevoerd, op verschillende manieren, om het leven in de wijken niet alleen schoon en heel te maken, maar ook veilig en prettig. De vergrijzing is een actueel debat. Want wie gaat er betalen voor alle nodige voorzieningen? Tot hoe ver gaat de verzorgingsstaat en waar speelt de familie of de directe omgeving een rol? In 2007 was de invoering van de WMO een feit. Deze Wet Maatschappelijke Ondersteuning is gebaseerd op het idee dat mensen een sociaal netwerk hebben die hen in eerste instantie helpt, mochten ze hulp nodig hebben. De gemeenten hebben hier een leidinggevende rol in gekregen. Het beleid van gemeenten is dan ook drastisch veranderd de laatste jaren. Een belangrijk aspect hiervan is het extramuraliseringsproces dat in gang is gezet. Zorg moet niet meer geconcentreerd worden in gesloten centra, maar geïntegreerd worden in de fysieke en sociale structuur van de wijk. Hiervoor is een aantal aanpassingen nodig. Welke fysieke en sociale interventies zijn er in de wijken, en beïnvloeden die het welbevinden van de ouderen in die wijk? Kunnen zij langer zelfstandig blijven wonen, participeren ze meer in de samenleving en voelen zij zich hier prettig bij? Waar hecht men de meeste waarde aan, de stoep die goed toegankelijk is, of de bingo die nu drie keer per week wordt gehouden, in plaats van één keer in de maand? Gemeenten zijn dus aan het werk om de ‘civil society’ te laten floreren in een fysiek toegankelijke omgeving. De gemeente Amsterdam heeft verschillende initiatieven voor de verbetering van het woning aanbod in 2015, een van de projecten heet ‘Wonen, Zorg, dienstverlening 2015’, waar zowel de fysieke als de sociale component centraal staat. Er zijn nog talrijke andere initiatieven, waaronder het Convenant tussen de gemeente Amsterdam, Stadsregio Amsterdam en Agis Zorgverzekeringen: ‘Naar een vitaal en gezond Amsterdam’. In het preadvies uit april 2008, genaamd ‘De focus op kwaliteit: beter wonen voor ouderen in Amsterdam’ pleit de PvdA fractie voor woon-participatiewijken en een nieuwe visie op wonen en ouderen die verder reikt dan alleen de aangepaste ‘ouderen’ woningen (Willemse & Bos, (2008). De woonvisie van de gemeente Amsterdam omvat ook het Woonservicepact, waarin wijken zijn geselecteerd, die herstructurering ondergaan om tegemoet te komen aan de groeiende behoefte van mensen om zelfstandig te blijven wonen, ook als ze dagelijks zorg nodig hebben. Woonservicewijken zijn wijken waar zorg op afroep aanwezig is en alle nodige

---

² Het meer cultureel en etnisch divers worden van de samenleving

diensten op het gebied van welzijn en mobiliteit aan huis worden geleverd. (Gemeente Amsterdam). Fysieke en sociale interventies missen vaak de link met elkaar. Slopen om het slopen, of het stimuleren van interacties tussen bewoners, zonder dat daar ‘ruimte’ voor is, zijn veel gehoorde bezwaren.

Ouderen

De vergrijzing gaat iedereen aan, maar het gaat met name om de ouderen zelf. Zelfstandig blijven wonen van ouderen wordt steeds belangrijker. Niet alleen om de hoge kosten van een verzorgings- of verpleegtehuis te voorkomen, maar ook omdat mensen steeds gezonder oud worden, meer te besteden krijgen en met het oog op de toekomst, we een grote groei van welvarende, actieve en relatief gezonde ouderen kunnen verwachten, de babyboomers. Het aandeel 65plussers neemt de komende jaren sterk toe. In 2007 is 14,4% van de bevolking 65 jaar of ouder, in 2027 is dat 21,3% en in 2037 23,7% (Universiteit van Maastricht, Structurele bevolkingsdaling, 2006). Extramuralisering is wat er de laatste jaren al in gang is gezet. Extramuraal zorg omvat drie aspecten van een holistische mensvisie, ten eerste; de lichamelijke zorg door de zorgverlener, ten tweede het sociale contact van de zorgverlener met de zorgvrager en tenslotte de opvatting dat beide voorgaande contacten de geestelijke gezondheid bevorderen.

‘Dé oudere’ bestaat niet meer volgens velen. Met de toenemende levensverwachting en betere gezondheid en steeds meer gemengde bevolking kan men niet van één soort oudere spreken. De groep 65+ is als maar gegroeid, en de bovengrens komt steeds hoger te liggen. Marieke van de Meer maakt in haar proefschrift *‘Older adults and their sociospatial integration in The Netherlands’* dan ook onderscheidt tussen de jonge oudere en de oude oudere, of de 3e en 4^e generatie. De eerste groep is 65 tot 75 jaar, relatief welgesteld, gezond en actief. De tweede is minder welgesteld, is lichamelijk en/of geestelijk minder gezond en minder actief.

In dit onderzoek zal naar beide gekeken worden, om te kijken of hier ook een onderscheid in te maken valt. Voor de huidige situatie is vooral de tweede groep het interessantst, omdat deze als het ware de grootste ‘kostenpost’ vormen. De jonge ouderen zijn interessant omdat zij de oude ouderen van de toekomst zijn.

Ouderen en hun omgeving

Dat niet alleen de leeftijd, maar ook de omgeving invloed heeft op het gedrag en welbevinden van ouderen werd als eerste beschreven in het ‘ecological model of aging’ door Lawton en Nahemow (1973). De relatie omgeving en individu staat centraal in veel sociaal geografische literatuur.

Dat het inderdaad uit maakt waar je woont, en welke invloed de omgeving heeft op verschillende groepen ouderen, komt naar voren in het artikel *‘Vulnerability and environmental stress of older adults in deprived neighbourhoods in The Netherlands.’* (Van der Meer, Droogleevers Fortuijn en Thissen, 2008). Zij hebben Lawton’s ‘environmental docility hypothesis’ getest voor kwetsbare en niet-kwetsbare ouderen in achterstandswijken en niet achterstandswijken. Zij concluderen dat de omgeving inderdaad invloed heeft op kwetsbare ouderen in achterstandswijken.

Fysiek-Sociaal

De omgeving kan zowel fysiek als sociaal opgevat worden. Een van de eerste aspecten van de probleemstelling in dit onderzoek, is de schijnbare tegenstelling tussen fysieke en sociale interventies. Lange tijd werden deze twee los van elkaar gezien, en gescheiden geïmplementeerd. Herstructurering was vooral fysiek gemotiveerd. Herstructurering als sociale interventie werd vanaf de jaren ’80 steeds gebruikelijker. De emancipatie van minderheidsgroepen en sociale en leefbaarheidsaspecten van wijken kwam voornamelijk in de

grote steden aan de orde (Helleman e.a., 2001). De laatste jaren is er een steeds grotere aandacht voor de vraag hoe de fysieke ingrepen en het sociale beleid het beste gecombineerd kunnen worden, om elkaar positief te beïnvloeden. In 1995 werd het ‘Grootstedenbeleid’ ondertekend door de vier grote steden van Nederland. Dat zorgde voor vele discussies. In 1996 verscheen de eerste opzet voor een nieuw herstructureringsbeleid; ‘De gedifferentieerde stad’ (G4 en VROM, 1996). Verschillende Nota’s van VROM volgde om door middel van fysieke ingrepen het sociale aspect van steden mede te beïnvloeden. Beïnvloed vanuit de VS, begon ook in Nederland halverwege de jaren ’90 de trend van Caring communities, te ontstaan. De rapportages van onderzoekscommissies Etty, leidde er toe dat werd aangezet tot het investeren in de ‘sociale infrastructuur’. (Kleinmans, Veldboer en Duyvendak, 2000). In het derde deel van ‘het Sociaal Debat’ – op het snijvlak van de fysieke en sociale leefomgeving (2001), beschrijft Roelof Hortulanus het belang van dit vraagstuk, Community care speelt hier een belangrijke rol in. Er is echter volgens Hortulanus onenigheid met betrekking tot de relevantie van fysieke nabijheid. Zo leggen Park (1952) en Gans (1962) de nadruk op het rijke patroon van sociale contacten in buurten, terwijl onder andere Webber (1968) en Kasarda & Janowitz (1974) beweren dat het achterhaald is om uit te gaan van ruimtelijke nabijheid van sociale banden, ‘non-place community’ zou veel belangrijker zijn. Het begrip ‘potentialiteit’ van Bell e.a. (1990) brengt volgens Hortulanus het snijvlak tussen fysiek en sociaal het beste tot uitdrukking.

De woonservicewijk

Er zijn landelijk verschillende benamingen voor soortgelijke concepten, Woonservicebuurt, Woonservicegebied, Woonservicewijk, Woonservicezone, Woonzorgcomplex of Woonzorgzone. De woonservicewijk, zoals die door de Gemeente Amsterdam is gedefinieerd, is een wijk waar zorg op afroep aanwezig is en alle nodige diensten op het gebied van welzijn, zorg en mobiliteit aan huis worden geleverd. Een normale wijk of buurt voor iedereen, waar voldoende zorg- en welzijnsvoorzieningen aanwezig zijn. Een wijk of buurt waar men, ook al is er meer zorg nodig, kan blijven wonen. Dit betekent dat in een woonservicewijk allerlei mensen wonen.

Over heel Nederland worden soortgelijke initiatieven genomen. Met de WMO, de trend van extramuralisering en de vergrijzing in het achterhoofd, geven gemeenten vorm aan het nieuwe woon-zorg concept. Veel van deze initiatieven komen in grote lijnen overeen, hoewel er verschillen zijn tussen grote steden en het platteland. Maar ook de oriëntatie van de woonservicewijken verschilt van het centraal stellen van de zorginstelling zoals in de Borgerbuurt in Amsterdam, tot een winkelcentrum zoals in Breda is gerealiseerd. Wat alle concepten wel met elkaar gemeen hebben is dat ze explicieter dan eerdere ingrepen de combinatie zoeken tussen de fysieke en sociale pijler.

De fysieke en sociale interventies in de woonservicewijk

In de woonservicewijk is het de bedoeling dat alle voorzieningen en organisaties zo op elkaar zijn afgestemd, dat iedereen kan blijven wonen en participeren in zijn of haar eigen omgeving. Hiervoor zijn aanpassingen nodig. Maar wat wordt verstaan onder de fysieke en sociale interventies in de woonservicewijk?

De fysieke interventies zijn makkelijk waar te nemen, maar soms lastiger door te voeren. Denk hierbij aan kleine zaken als het aanpassen van woningen met; trapliften, douchestoeltjes en thermostaatkranen. Maar het gaat verder dan de woning. De entree, portiek of stoep voor de woning is vaak letterlijk de eerste drempel voor mensen om de buurt in te gaan, of bezoek te ontvangen. Als de stoep breed genoeg is voor rolstoelen, maar de tegels liggen los, of hij staat vol met fietsen, plantenbakken of terrassen, dan is het niet toegankelijk voor iedereen.

Sinds februari 2009 is een stadsergonoom aangenomen in Amsterdam, die in eerste instantie de toegankelijkheid van de openbare gebouwen gaat controleren, een belangrijke stap in het bereikbaar maken van informatie en diensten voor iedereen.

De sociale component van de woonservicewijk is net zo belangrijk, mogelijk nog belangrijker dan de fysieke omgeving. Mensen moeten keuzes kunnen maken in de vormgeving van hun leven, bepaalde diensten en voorzieningen kunnen kiezen in hun wijk en zorg en welzijn op maat krijgen. Een centraal sociaal punt in de woonservicewijk is het servicepunt. De servicepunten moeten wijkgericht zijn, met de neus naar buiten. Nu zijn ze veelal gekoppeld aan zorginstellingen, omdat het juist het buurtgerichte nodig is en deze instellingen vaak al een plaats in de buurt hebben ingenomen, in fysieke en sociale zin. De sociale interventies zijn echter lastiger terug te vinden in de officiële documenten voor de woonservicewijk, zoals in het volgende hoofdstuk zal blijken. De meeste nadruk ligt op zorg, maaltijdvoorzieningen of buurtrestaurants en thuiszorg. Er wordt wel gevraagd naar de inventarisatie van participerende bewoners- of ouderen groepen, opbouwwerk en kennis van de wijk qua mogelijkheden en cultuur. Eisen hier voor zijn niet gesteld en sociale aspecten van de woonservicewijk zijn hierdoor impliciet en vrij in te vullen.

3. Beleidscontext

3.1 Op zoek naar de Amsterdamse woonservicewijk

Amsterdam is uitgekozen als onderzoekslocatie omdat de introductie van de woonservicewijk hier in landelijk opzicht relatief laat is gestart. De grote verscheidenheid van de wijken en de grootstedelijke problemen maakt dit een interessant gebied om onderzoek te doen.

Bestuurlijke context

Amsterdam heeft vijftien stadsdelen. Daarvan hebben er veertien een eigen stadsdeelraad. Het stadsdeel Westpoort, het westelijk havengebied van Amsterdam, dat nagenoeg geen inwoners telt, heeft geen eigen stadsdeelraad en valt onder de verantwoordelijkheid van het centrale stadsbestuur. Wat de gemeenteraad is voor Amsterdam, zijn de stadsdeelraden voor de stadsdelen. De leden van deze veertien stadsdeelraden worden om de vier jaar gekozen door de stemgerechtigde bewoners van dat stadsdeel. Dit gebeurt tegelijk met de verkiezingen voor de gemeenteraad. Zo is een stadsdeel verantwoordelijk voor het beheer van de openbare ruimte. Dat wil zeggen dat het afval wordt opgehaald, dat wegen op tijd worden gerepareerd, dat straten worden schoongeveegd en dat parken, sportvelden en begraafplaatsen worden onderhouden. Een stadsdeel stelt ook bestemmingsplannen vast en bepaalt daarnaast voor een groot deel zelf het beleid over kunst, sport, recreatie en zaken op sociaal gebied. Een deelraad heeft de financiële middelen om met subsidies een bepaald beleid te ondersteunen. Verder kunnen buurtbewoners bij het stadsdeelkantoor terecht voor bijna alle bevolkingszaken (paspoorten, rijbewijzen, geboorteaangifte) en het aanvragen van vergunningen (bouwvergunning, kapvergunning, horecavergunning etc.). (www.amsterdam.nl).

Beleidscontext

De eerste intentieverklaring tussen de gemeente Amsterdam en de stadsdelen, met corporaties, zorgorganisaties, belangengroepen en andere betrokken partijen, werd in 2006 getekend. Het Woonservicepact Amsterdam: voor de realisatie van Amsterdamse woonservicewijken 2007-2010, maakt deel uit van Project wonen-zorg-dienstverlening 2015.

In 2007 is de gemeente Amsterdam begonnen met het opzetten van de woonservicewijk en is er een richtlijn gekomen voor de implementatieplannen. Deze richtlijn vormt een leidraad en is geen vastgesteld programma, omdat in elke wijk andere wensen, problemen en mogelijkheden zijn. Zo divers als Amsterdam is, zo divers zouden ook de woonservicewijken kunnen of moeten zijn.

Om de woonservicewijken te kunnen realiseren is samenwerking tussen verschillende instantie met betrekking tot wonen, zorg en dienstverlening, noodzakelijk. Er is dan ook een stuurgroep ingesteld vanuit de organisaties, die het Woonservicepact Amsterdam hebben ondertekend:

- de gemeente Amsterdam (stad en stadsdelen),
- de samenwerkende instellingen voor gezondheidszorg, verenigd in de SIGRA,
- Agis Zorgverzekeringen (representeert ook Zorgkantoor Amsterdam),
- de woningcorporaties, verenigd in de Amsterdamse Federatie van Woningcorporaties,
- de welzijnsorganisaties verenigd in het OSA/DiMaDi,
- de Huurdersvereniging Amsterdam en
- de cliëntenorganisaties verenigd in het ABCZ.

De vormgeving van deze wijken gaat aan de hand van implementatieplannen die per stadsdeel in gediend worden. Er moet minimaal één woonservicewijk per stadsdeel zijn gerealiseerd in 2010.

De richtlijnen voor de woonservicewijk

Hoewel de regie van de woonservicewijken bij de stadsdelen ligt, en de vormgeving hiervan per stadsdeel verschilt, is er een richtlijn die in 2007 door de Gemeente Amsterdam is opgesteld als Handreiking implementatieplan Woonservicewijken. De handreiking start met een inventarisatie:

Corporaties

- Welke corporaties hebben woningbezit in het gebied, en tot welke van de vijf categorieën van zorgwoningen behoren deze?
- Welke plannen hebben de corporaties om te investeren in het gebied voor herstructurering, opknappbeurten, sloop/nieuwbouw projecten en op welke termijnen?
- Met welke partijen hebben corporaties al contacten gelegd voor hun plannen?
- Is er al een corporatie die een woonservicewijk initiatief heeft genomen en in welk stadium is dit voornemen?

Zorgaanbieders

- Welke zorginstellingen zijn actief in het gebied door hun werk binnen of ook naar buiten vanuit een verzorgingshuis.
- Welke zorginstellingen zijn al actief in de transformatieplannen van intramuraal naar extramuraal.
- Welke zorginstellingen gespecialiseerd in geestelijk of verstandelijk of maatschappelijk gehandicaptenzorg zijn er in de wijk?
- Welke zorgaanbieders willen hun aanbiedingen in de wijk starten of uitbreiden?
- Is er al een initiatief van zorgaanbieders waarbij aangehaakt kan worden?

Welzijnsaanbieders

- Welke welzijnsaanbieders zijn actief in het gebied door hun werk in dagbestedingen voor ouderen en gehandicapten, door maaltijdvoorzieningen of buurtrestaurants en thuiszorg

- Welke welzijnsaanbieders hebben hun wortels in de buurt qua opbouwwerk en kennis van de wijk qua mogelijkheden en cultuur

Eerstelijnszorg

- Is er een bestaand overleg tussen de eerstelijns werkers in de wijk? Waaronder ook buurtbeheer, politie en artsen andere signalerende eerste pleiners?
- Is er een bestaand overleg qua zorg in de wijk tussen artsen/verplegend personeel?
- Zijn er groepspraktijken van artsen en of fysiotherapeuten
- Is er een gezondheidscentrum of zijn er plannen daartoe?

Bewoners/cliënten participatie

- Welke participerende bewonersgroepen zijn al actief in de wijk
- Welke participerende ouderengroepen zijn actief in de wijk
- Zijn er cliëntengroepen verbonden aan een instelling in de wijk.
- Is er een actief opbouwcentrum die participatie bevordert?

Stadsdeel

- Heeft het stadsdeel een algemene visie op woonservicewijken?
- Is het stadsdeel bereid om actief een faciliterende rol te spelen of regie te voeren tussen en over de partijen die de woonservicewijk moeten bedienen?
- Is de politieke besluitvorming adequaat aangesloten op het stadium waarin het opzetten van woonservicewijken verkeert?
- Heeft het stadsdeel een duidelijke projectstructuur inclusief projectleider?
- Is er al een overlegstructuur in het stadsdeel voor overleg met uitvoerende partijen en Agis?
- Is er in het stadsdeel bereidheid om zich ook integraal in te zetten en om zelf mee te sturen via de contracten die vanuit het stadsdeel gesloten moeten worden met de welzijnsstichtingen in verband met woonservicewijken of daarbuiten (Wmo).

(Bron: Gemeente Amsterdam, 2007)

De eisen voor de woonservicewijk

Na de inventarisatie van de betrokken partijen, bestaande structuren en de sociale projecten is er door de Gemeente Amsterdam voor de fysieke omgeving een overzicht met eisen gemaakt. Deze heeft drie componenten; wonen, maatschappelijke ondersteuning en zorg. Hier onder is een overzicht van de eisen aan de woonservicewijk weer gegeven zoals die in de handreiking zijn opgenomen, de behoefte aan woonvormen, de basiseisen voor de woonomgeving en tot slot de basiseisen voor de voorzieningen in de woonservicewijk.

Het kunnen blijven wonen in de eigen omgeving is een belangrijk uitgangspunt voor de woonservicewijk. Hiervoor is het noodzakelijk dat er aangepaste woningen aanwezig zijn waarin men onder begeleiding of bijvoorbeeld in een rolstoel kan wonen. Er is een inventarisatie gemaakt van de behoefte tot 2015 en de bestaande voorraad speciale woningen. Op de volgende pagina een overzicht waar voor geheel Amsterdam naar gestreefd wordt.

Behoeften aan woonvormen						
	Behoefte tot 2015	Voorraad	Tekort	Plannen	Rest opgave	Behoefte per 10.000 inwoners
24-uurstoezicht/ begeleiding (m.n. onzelfstandig geclusterde woningen: groepswoonings)	2.150	440	1.710	700	1.010	28
Woningen met zorg op afroep (Wibo's)	2.950	2.300	650	300	350	38
Rolstoelgeschikt (Rowo)	1.400	825	575	400	175	18
Aanpasbaar geclusterd zelfstandige woningen (waaronder Wibo's)	5.250	3.200	2.050	1.400	650	74
Aanpasbaar individueel (aanpasbaar gebouwde woningen)	13.000	8.300	4.700	9.000	0	167

(bron: Gemeente Amsterdam)

Maar alleen met de woning aanpassen is het nog niet prettig wonen in de woonservicewijk, ook een aantal aanpassingen in de fysieke omgeving zijn nodig. Hoewel niet in aantallen uit te drukken zijn hier ook een aantal eisen voor opgesteld:

Basiseisen voor de woonomgeving		
Eis	hoe	omschrijving
Toegankelijk	Netwerk van looproutes	Barrièrevrij/markering slechtzienden Aansluiting op primaire voorzieningen en steunpunt
	Looproute naar steunpunt en naar halte openbaar vervoer	Barrièrevrij/markering slechtzienden Max. 500 meter vanaf nultredewoningen en rolstoel geschikte woningen
Veilig	verkeersveiligheid	30 km-zone op sommige plaatsen
		Veilige oversteekplaatsen
		Duidelijke scheiding stoep en straat
	Sociale veiligheid	Geen donkere hoeken Geen doodlopende straten Bevorderen sociale controle

(bron: Gemeente Amsterdam)

Voor de voorzieningen die in de wijk aanwezig moeten zijn gelden de volgende eisen en normen:

Basiseisen voor de voorzieningen			
Eis		norm	schaal
Algemene voorziening	Winkel voor dagelijkse levensbehoefte	Minstens 1	Buurt
	Postkantoor/bank/pinautomaat	Minstens 1	Buurt
	Openbaar vervoer halte	Minstens 1	Buurt
Welzijnsvoorzieningen	Mogelijkheid voor ontmoeting, recreatie en zinvolle dagbesteding	Minstens 1 (multifunctioneel steunpunt)	Buurt
	Informatie- en adviespunt		
Dienstverlening aan huis	Boodschappen, klussen, maaltijden	Beschikbaar op aanvraag	Wijk
Zorgvoorzieningen in de buurt	Onplanbare zorg = zorg op afroep, 24 uur per dag beschikbaar	Zorg dient binnen 15 minuten beschikbaar te zijn	Buurt
	Toezicht, 24 uur per dag voor intensieve zorg of bewoners die niet de regie over het eigen leven kunnen voeren	Permanente aanwezigheid in de woningen	Buurt
Overige zorgvoorzieningen	Zorg op afspraak	24 uur per dag beschikbaar	Wijk
	Huisartsenzorg De huidige norm voor een volledige huisartsenpraktijk is 2350 ingeschreven patiënten	Minstens 1 praktijk of spreekuur in steunpunt (avond en nacht via huisartsenpost = deel van de stad)	Wijk,
	Apotheek	Minstens 1 filiaal of bezorging aan huis	Wijk
	Paramedici (bijv. fysiotherapeut)	Minstens 1 praktijk of behandeling in steunpunt	Wijk

(bron: Gemeente Amsterdam)

Compleet genoeg?

Hoewel de woonservicewijk zowel fysieke als sociale aspecten in een wijk zou moeten omvatten, zien we dat bij de eisen die voor alle woonservicewijken zou moeten gelden de nadruk vooral gelegd is op de fysieke ontwikkeling. Alleen de eis voor de woonomgeving om de sociale controle te bevorderen, met als doel de sociale veiligheid te kunnen waarborgen, is een sociaal aspect. Opvallend genoeg zien we in de eisen voor een woonservicewijk niets van cultuur, film of sport en spel. Activiteiten en voorzieningen die mensen zouden moeten stimuleren te bewegen, sociaal contact te houden of zich verder te ontwikkelen zijn niet opgenomen.

3.2 Woonservicewijken Borgerbuurt en Marathonbuurt nader onderzocht

Woonservicewijk De Borgerbuurt

De woonservicewijk de Borgerbuurt is de eerste in het stadsdeel Oud-West. Veel moest dus voor de eerste keer vorm gegeven worden. Met de richtlijnen die in de Handreiking zijn opgenomen (zie blz. 17-19), werd eerst gekeken welke locatie in aanmerking zou kunnen komen. Daarna werd een inventarisatie gemaakt van de benodigde aspecten voor de woonservicewijk. Omdat er al veel in de fysieke vorm ondernomen was in de voorgaande jaren, werd er vooral gericht op de sociale component.

De 13 partners van deze woonservicewijk zijn:

- Agis
- Algemene Woningbouw Vereniging
- Amsterdam Thuiszorg
- Combiwel
- Cordaan
- De Alliantie
- MEE - Amstel en Zaan
- Mentrum
- Osiragroep
- Stadsdeel Oud-West
- Stichting Amsterdamse gezondheidscentra
- Stichting Raster
- Ymere

De volgende belangenorganisatie zijn betrokken geweest bij de totstandkoming van het implementatieplan:

- Belangengroep gehandicapten Oud-West
- Ouderen Advies Raad (OAR)
- Stichting Bewonersplatform Oud-West
- Platform Maatschappelijke Ondersteuning Oud-West

Voor de totstandkoming van het implementatieplan voor de woonservicewijk is een viertal workshops georganiseerd. Hierin werd gebrainstormd over wie wat kan betekenen en met welke hulp dat gedaan kon worden. Hieruit zijn 102 initiatieven voortgekomen en deze zijn verwerkt in de volgende 18 categorieën:

- Casemanagement
- Inzet en ondersteunen van vrijwilligers
- Versterken van het zorgnetwerk
- Een centrale ontmoetingsplaats/de Klinker
- Voorlichting over gezondheid en ziekte
- Informatie over beschikbare voorzieningen/laagdrempelige toegankelijkheid
- Samenwerken in de keten bij het verlenen van zorg
- De geschikte woning
- Signaleren en preventie
- Organiseren van het leven
- Organiseren van activiteiten
- De ander leren begrijpen

- De helpende klussenhand
- Een maaltijd aan huis
- Toegankelijkheid van openbare ruimten en voorzieningen
- Het realiseren van de woonservicewijk
- De vraag inzichtelijk maken
- Financiering, subsidiëring en inkoop van voorzieningen.

De projecten zijn samengevat in deze categorieën en hebben allemaal een kartrekker gekregen, iemand (of een organisatie) die er op toe ziet dat het tot uitvoering wordt gebracht en hier een centrale rol in speelt.

In eerste instantie is er vanuit het stadsdeel een regie rol genomen en in het begin was er een externe procesbegeleider aangetrokken. Eén jaar na het invoeren van het implementatieplan was het de bedoeling om de regie rol van het stadsdeel terug te brengen en de kartrekkers de projecten verder te laten leiden. De tijd bleek hier echter nog niet rijp voor, aangezien sommige projecten nog niet van de grond waren gekomen, er personele wisselingen waren geweest en andere onvoorziene en onverhoopte redenen.

Naast deze projecten die deel uitmaken van het implementatieplan is er nog een interventie die belangrijk is en die zowel op fysiek als sociaal vlak belangrijk is voor de buurt, de spil vormt van de huidige woonservicewijk; de verbouwing en heropening van de Klinker als Huis van de Buurt in 2006. In het stadsdeel is sinds de jaren '90 heel veel gedaan aan de openbare ruimte. Op een paar straten na zijn allen voorzien van nieuwe bestrating, bekabeling en riolering. Er zijn aparte fietspaden gekomen en er is veel aandacht besteed aan de toegankelijkheid van de wijk voor ouderen en gehandicapten. De Ouderen Advies Raad (OAR) en de gehandicaptenwerkgroep werken met het stadsdeel aan de toegankelijkheid, bijvoorbeeld door de jaarlijkse schouw. Deze is recent nog uitgevoerd door de OAR. Op verzoek van het stadsdeel hebben ze zich dit keer niet gericht op de negatieve kanten, maar gekeken naar wat juist goed is. In de Kinkerstraat is ongeveer 80% van de winkels goed toegankelijk. De HEMA schijnt het grootste struikelblok te zijn, maar dat lijkt een landelijk probleem.

De laatste vijf jaar is er in de Borgerbuurt ook veel aandacht geweest aan het aangenamer maken van de buitenruimte voor de bewoners. Het groen is aangepakt, de speeltuin bij de Klinker is opgeknapt en in de hele buurt zijn er meer bankjes en zitplaatsjes gerealiseerd. Van de bankjes op de brug wordt dankbaar gebruik gemaakt. De verlichting is overal aangepakt en er zijn 25% meer fietsenrekken geplaatst, om losse fietsen op de stoep te verminderen om de doorgang te vergemakkelijken. Ook de horeca wordt ondersteund in het faciliteren van zitplaatsen en terrassen met ankers en dergelijke. De bruggen zijn alle elf opgeknapt en er is er een richting het WG-terrein bijgekomen.

Woonservicewijk de Marathonbuurt

Sinds 2008 is er een voorzichtig begin gemaakt met het implementatieplan voor de Marathonbuurt. In februari 2009 zijn de opdrachtformulering en het implementatieplan voor het werkprogramma realisatie woonservicewijken goed gekeurd door het Dagelijks Bestuur van het Stadsdeel Oud-Zuid. Hierin ligt een grote nadruk op het fysieke aspect, met name wonen, omdat dit veel voeten in de aarde heeft en veel vraagt van het Stadsdeel. Naast wonen is een doelstelling 'het creëren van een infrastructuur aan diensten en voorzieningen in de sfeer van welzijn en zorg'. Dit thema vergt echter nog wat uitwerking. Maar zoals Dinie Steenbekkers van het Stadsdeel zei: 'De bestaande instanties en initiatieven moeten niet vervangen worden of veranderd, ze moeten op een bepaalde manier verbonden worden. De

parels in de wijk, die met het snoer van de woonservicewijk tot een prachtige parelketting gemaakt kunnen worden.’

Aan zelfstandig wonen in de woonservicewijk wordt meer aandacht besteed: ‘Realiseren van woonservicewijken en andere woonzorg bij nieuwbouw en renovatie heeft de aandacht. Evenals in de rest van Amsterdam laat de vergrijzing in Oud-Zuid vergeleken met de rest van het land nog even op zich wachten. De verwachting is dat de vergrijzing in het stadsdeel pas na 2015 zal toenemen. Aangezien de mogelijkheden van nieuwbouw kwantitatief beperkt zijn, zal de toenemende behoefte aan huisvesting voor senioren voor een belangrijk deel in de bestaande woningvoorraad moeten worden opgevangen. Daarom zal bij nieuwbouw en ingrijpende renovatie een sterk accent moeten komen te liggen op levensloopbestendige woningen en/of aanpasbare woningen zodat dat woningen voor ouderen en mensen met een beperking goed toegankelijk zijn c.q. eenvoudig te maken zijn. Wat betreft concrete projecten kan worden gemeld dat er in het stadsdeel voor de periode 2008-2011 diverse projecten op stapel staan voor deze doelgroep. Enkele van deze projecten zijn: de realisatie van 17 aanpasbare woningen (soc. en markt) 1e Jan vd Heijdenstraat (de Alliantie), realisatie van 24 aanpasbare woningen Verbindingsstraat-Rustenburgerstraat , realisatie van 22 aanpasbare woningen Govert Flinckstraat (Ymere) en de geplande nieuwbouw op het Stadionplein.’

Er vinden nu volop gesprekken met betrokken partijen en het Stadsdeel plaats om te kijken waar behoefte aan is, wat de mogelijkheden en de te verwachten struikelblokken zijn.

4. De effecten op het welbevinden van ouderen

Resultaten

1. Kwalitatief resultaten interviews
2. Eigen observaties
3. Kwantitatief resultaten enquête
4. Kwalitatief resultaten bewonersmiddagen

4.1 Kwalitatief: resultaten interviews

De woonservicewijk in de praktijk in Amsterdam

Het eerste deel van het veldwerk bestond uit interviews met sleutelpersonen in de woonservicewijken, ter ondersteuning van het begrip woonservicewijk en om de resultaten van de enquête in perspectief te kunnen plaatsen. Een aantal vragen die ik heb voorgelegd waren: “Wie speelt welke rol in de woonservicewijk en wat zijn de goede en slechte punten van de woonservicewijk? Wat brengt de toekomst en wat zijn leerpunten?”.

Hoewel voor velen de woonservicewijk een extra taak is naast de vaste werkzaamheden binnen de eigen organisatie, zijn de mensen die ik gesproken heb allen enthousiast over het idee. Er lijkt een vertrouwen te zijn dat dit wel een goed werkend concept kan worden. Met de nadruk op ‘kan worden’, want in de praktijk heeft het multi-partijen concept nog wel wat haken en ogen.

De verschillende gesprekken en meningen van de gesproken personen heb ik geordend in lijn met de verschillende aspecten van de woonservicewijk. De lijst met gesproken personen is achterin terug te vinden als bijlage. Dit deel van het rapport is niet bedoeld als beleidsevaluatie, het is ter verdieping van het begrip woonservicewijk en de context waarin deze wordt gehanteerd.

Filosofie

De gedachte achter de Amsterdamse woonservicewijk is gelijk aan die van heel Nederland op dit moment. Er is een trend van extramuralisering, en mensen moeten zelf de regie krijgen over hun eigen leven. Wonen en zorg worden van elkaar gescheiden, ook qua financiën. Dat betekent ook een ander soort impuls om mensen zelfstandiger hun eigen leven in te laten richten. Realistisch gezien is het zo dat als op een gegeven moment het niet meer mogelijk om die regie zelf in handen te hebben, mensen dan eventueel wel intramuraal zouden moeten. De Woonservicewijk is de plek waar de WMO in uitvoering wordt gebracht.

Ontevredenheid en onduidelijkheid over regievoering

In de woonservicewijk zijn de verschillende partijen op verschillende manieren betrokken. In enkele projecten zijn zij de kartrekkers en grootste partijen, in andere zijn ze betrokken of alleen af en toe nodig voor bepaalde aspecten van het project. De regie van de woonservicewijk in de Borgerbuurt werd gevoerd door het Stadsdeel. Het Stadsdeel ziet zichzelf als initiator van de woonservicewijk. Het idee is om de partijen samen te brengen en vanaf het punt dat ze elkaar hebben gevonden en zijn gestart, de regie over te dragen aan de kartrekkers van de verschillende projecten. Hoewel dit niet topdown klinkt, wordt dit door veel partijen wel zo ervaren. *'Het is door het Stadsdeel opgelegd'*, en vaak *'met de mensen aan de top besloten'*. *'De mensen op de werkvloer krijgen er weer een taak bij, naast de vaste werkzaamheden, zonder extra vergoeding'*. Hoewel het volgens veel betrokkenen beter zou zijn om de woonservicewijk minder topdown en kleinschaliger vorm te geven, is er wel de vrees dat als het Stadsdeel de regie rol niet meer op zich neemt, dat de stok achter de deur weg is voor veel partijen. *'Organisaties die nog afhankelijk zijn van het Stadsdeel voor bijvoorbeeld subsidies, zijn gevoeliger voor druk vanuit het Stadsdeel, maar de corporaties zijn een stuk zelfstandiger in hun rol in de woonservicewijk'*. Het overdragen van de regierol is dan ook misschien niet wenselijk, maar tot op heden is het vooral nog niet mogelijk gebleken.

Samenwerken

Het samenwerken is het belangrijkste aspect van de woonservicewijk. Alle andere initiatieven op dit gebied zijn weinig vernieuwend in structurele zin. Dit vergt echter van de betrokken partijen een andere manier van denken. Zoals Anja Hommel van Dienst Zorg en Samenleven al aangeeft: *'Dienst Zorg en Samenleven is al gewend om af te stemmen met patiënten en consumenten organisaties, dienst Wonen en dienst Ruimtelijke Ordening zijn dit niet gewend. Vaak hebben zij het plan al klaar voordat er input gevraagd wordt van de patiënten- en consumentenorganisaties. Er moet dus een bewustwording plaats vinden in andere onderdelen van de gemeente. Er moet onder andere meer aandacht besteed worden aan toegankelijkheid voor mensen met een beperking. Een voorbeeld hiervan is de lift in de nieuwe bibliotheek, daar past nu geen rolstoel in. Dat is gewoon knullig.'* De samenwerking in de woonservicewijk is dus voor verbetering vatbaar.

Daar staat tegenover dat, doordat er veel verschillende partijen die in de wijk al actief waren, samengebracht zijn, er meer begrip is ontstaan voor en kennis van elkaars werkzaamheden. Welzijnsorganisaties weten wat ze aan de corporaties hebben, huismeesters weten naar welke instantie zij mensen door kunnen sturen die eenzaam zijn, of schuldproblemen hebben. *'Er is meer kennis van wat iedereen in de wijk doet'*. Ook het werkelijk fysiek ontmoeten van de andere partijen heeft de lijn naar andere instanties een stuk korter gemaakt, het samenwerken loopt daardoor soepeler. Ook van woningbouw corporaties wordt verwacht dat ze samenwerken, of in ieder geval zaken op elkaar afstemmen om zo te voorkomen dat het aanbod eenzijdig wordt, of projecten dubbel worden uitgevoerd. Samenwerken is het

slutelwoord voor Stadgenoot als het gaat om wijkverbetering, de woonservicewijk maakt dit nog verder mogelijk dan vanuit de corporatie zelf al wordt geïnitieerd. Door de regie van het stadsdeel zijn alle betrokken partijen in de buurt bij elkaar gebracht in fysieke zin. Zo zijn contacten ontstaan die anders niet zo vanzelf zouden zijn ontstaan. Mensen weten nu wat anderen in de wijk doen en kunnen beter op elkaar afstemmen. De gebiedsregisseurs van welzijnsorganisaties, corporaties, politie en stadsdeel werken samen op lokaal niveau en horen, voelen en zien wat er in de wijk speelt en wat er nodig is. Al met al is er dus al wel vooruitgang geboekt.

Het Onder-de-Pannen project in Osdorp, de Zoelenkerkstraat, Stadgenoot samen met Osira en Amsta zou een mooi uitgangspunt zijn voor een woonservicewijk in dat Stadsdeel. Het is niet de bedoeling diensten met elkaar te laten concurreren als ze complementair kunnen zijn. Een pilot van Ymere, 'van hoog naar laag', houdt in dat mensen die niet meer de trap op kunnen binnen het gebouw naar de begane grond of de eerste verdieping kunnen verhuizen, zodat ze niet de buurt uit hoeven als ze niet meer in hun eigen woning kunnen blijven. Deze pilot wordt met grote interesse vanuit ander corporaties gevolgd en indien deze positief uitpakt, zal het breder opgepakt worden. Er bestaat echter twijfel of ouderen inderdaad wel op de begane grond zouden willen wonen, of ze dat niet te eng vinden en liever op de eerste verdieping zouden wonen.

Maar samenwerken is niet altijd makkelijk, zeker niet als je sinds kort moet concurreren met de andere zorgaanbieders. Op de werkvloer merken ze minder van de concurrentie als het gaat om het samenwerken in de woonservicewijk, maar hogerop zou dit voor meer strubbelingen (kunnen) zorgen. Wat in deze constructie essentieel is, is het menselijk contact dat de partners in de woonservicewijk met elkaar hebben. Veel hangt nu af van hoe goed werknemers van verschillende organisaties het met elkaar kunnen vinden. Mochten er veel personele wisselingen plaats vinden, persoonlijke conflicten komen of andere menselijke problemen, komt de woonservicewijk in gevaar. Er zijn namelijk geen protocollen om te volgen, geen vaste plannings en afspraken waar de partijen aan gebonden zijn en geen consequenties als zij zich niet aan de gemaakte afspraken houden. Iedere partij wil het beste er van maken, *'maar alleen aanspreken op de goodwill en sociale verantwoordelijkheid van corporaties en organisaties is niet voldoende'*. Dat zorgt niet voor een stok achter de deur, maar biedt ook weinig als tegenprestatie voor de inspanningen. Behalve een betere samenwerking heerst de vraag wat de partijen terug krijgen uit de woonservicewijk, als ze inderdaad doen wat het Stadsdeel van ze vraagt. Kortom, er missen duidelijke afspraken over het samenwerken en er zijn nog geen protocollen voor. De samenwerking tot nu toe is te vrijblijvend. En daar komt ook gelijk het onvermijdbare thema om de hoek kijken; geld!

Financiën

Zoals gezegd, de woonservicewijk-taken zijn voor veel partijen bovenop de dagelijkse werklust gekomen. Er is behalve bij het Stadsdeel, geen apart potje voor deze activiteiten bij de meeste organisaties die vaak al productiegericht moeten werken. De mensen, uren en faciliteiten die in de woonservicewijk gaan zitten worden dus niet direct vergoed. *'Tot nu toe gaat het nog goed, omdat mensen op de betreffende posities gemotiveerd zijn en partijen nog enthousiast'*. De grootste zorg naast de regierol en het samenwerken is dan ook hoe gaat het met de financiën? Welke subsidies komen er nog van het Stadsdeel? *'Zij hebben het bedacht, dus zij mogen het ook betalen'* is wat vaak gezegd wordt over de vergaderingen en ander vormen van communicatie die noodzakelijk zijn voor het realiseren van de projecten en de woonservicewijk als geheel. Maar het zijn juist deze ontmoetingen in persoon, het samen nadenken over wie wat voor elkaar kan betekenen en het bij elkaar brengen van uiteenlopende partijen dat een woonservicewijk speciaal maakt. De banden die in de

implementatiefase ontstaan moeten vanzelfsprekend worden in de toekomst, zodat betere afstemming niet een struikelblok maar een natuurlijk proces is.

Er is veel onduidelijkheid over de financiële kant van de woonservicewijk. Niet alleen over de budgetten die beschikbaar zijn, maar ook over de kosten en baten, voor de verschillende instanties en de bewoners is nog niet veel bekend.

Stempel?

Hoewel woonservicewijk een hot thema is voor beleidsmakers en onderzoekers, in welke vorm van het concept dan ook, weten veel mensen niet eens dat ze in een woonservicewijk wonen. Onder beleidsmakers en projectmanagers is er ook geen eenstemmigheid over het adverteren hiermee, net als de woningbouw corporaties. Moeten ze het verkopen als iets dat meerwaarde is voor een huis en bewoner, of is het een stempel dat mensen juist afschrikt? Deze stempel zou ook negatief opgevat kunnen worden, een wijk voor ouderen of een wijk voor 'ziek-zwak-en misselijk'. Voor veel huurders is de benoeming tot woonservicewijk onbekend en misschien is dat ook maar beter om zo te laten volgens zowel Stadgenoot als het Stadsdeel. Je wilt geen negatief stempel drukken op een wijk. Een woonservicewijk is er voor iedereen ook voor 'gewone' gezonde bewoners. Een vitale wijk heeft juist ook deze groep nodig en wanneer mensen het idee hebben dat het gaat om een wijk voor ouderen of mensen met een beperking is de wijk voor deze groep misschien minder aantrekkelijk. Er heerst dus geen eensgezindheid over hoe er omgegaan moet worden met het uitdragen van het woonservicewijk concept.

4.2 Eigen observaties

In interviews met beleidsmedewerkers van stadsdelen, de gemeente en mensen 'op de werkvloer' in welzijnsorganisaties en corporaties, werd al snel duidelijk dat elk stadsdeel zijn eigen draai geeft aan de invulling van de woonservicewijk. Dit is in lijn met de verwachtingen in het Woonservicepact en de handreiking, omdat de wijken zo sterk verschillen. Maar dat betekent niet dat ze niet van elkaar kunnen leren. Het idee was dat met de handreiking voor de implementatieplannen niet ieder stadsdeel het wiel opnieuw uit hoeft te vinden. Maar doordat er te veel op het eigen ontwerp en stadsdeel wordt gericht, komen ze allen wel tot iets ronds (een wiel), maar als ze samen zouden moeten werken zou het een kar niet vooruit helpen. Behalve dat het een goed idee lijkt, is er ook een grote behoefte onder betrokken partijen om te leren van elkaar en van elkaars good- en bad-practices. Voor bewoners is het belangrijk dat er meer uniformiteit of in ieder geval duidelijkheid is over de eisen, mogelijkheden en consequenties van een woonservicewijk voor de inwonende. Waar kunnen zij op rekenen en wat kunnen zij zelf doen? Hier uit blijkt dat er een behoefte bestaat aan meer uitwisseling van informatie, ideeën en werkwijzen.

Na de theorie en de plannen voor de Amsterdamse woonservicewijken te hebben bestudeerd, heb ik in februari en maart 2009 een groot aantal van de Amsterdamse woonservicewijken zelf bezocht, namelijk:

De Borgerbuurt, Oud-West

De Banne, Noord

IJburg, Zeeburg

Holendrecht, Zuid-Oost

Czaar Peterbuurt, Centrum

Oosterparkbuurt, Oost-Watergraafsmeer

Betondorp en Park de Meer, Oost-Watergraafsmeer

Nieuw Sloten, Slotervaart

Ook een aantal wijken die in aanmerking zouden komen voor woonservicewijk, of waar er al plannen liggen om deze te gaan ontwikkelen, maar waar ze nog niet van de grond zijn gekomen om diverse redenen, heb ik bezocht:

Stadionbuurt, Oud-Zuid
Staatsliedenbuurt, Westerpark
Zoelenkerkstraat, Osdorp

Voor elk van deze wijken gold dat dit mijn eerste bezoek hier was en ik met de lijst van eisen voor de woonservicewijken in het achterhoofd, een ronde heb gemaakt. Ik heb gekeken naar fysieke omgeving, stoepen, entrees tot huizen en winkels en openbaar vervoer. Hoewel ik de eisen van de woonservicewijken wel kende, zijn veel natuurlijk niet van buitenaf te beoordelen. Daarom heb ik gekeken wat hier aan zichtbare instanties beschikbaar was, wat zou iemand die net in de wijk was komen te wonen hier kunnen vinden? Wat valt op als je het huis uit loopt, is de stoep begaanbaar? Als ik moe zou zijn waar kan ik gaan zitten op een bankje en waar kan ik een praatje maken met buurtgenoten? Kunnen rollators en rolstoelen de tram in? En zo ja, is het veilig om bij de halte te komen? De wijken verschillen erg van elkaar, van nieuwbouw in IJburg, tot oudbouw in Czaar Peterbuurt en Oosterparkbuurt. In de Banne wordt veel gesloopt om vorm te geven aan de wibo-woningen en andere voorzieningen, waar in de Borgerbuurt vooral vanuit bestaande voorzieningen wordt gewerkt. Sinds mijn bezoeken is er al het een en ander veranderd en vooral de plannen zijn verder uitgebreid. Het gaat hier dan ook om een momentopname en een persoonlijke ervaring, niet een beleidsevaluatie of beoordeling.

De Czaar Peterbuurt was als eerste aangemerkt als woonservicewijk en er zouden hier al veel vorderingen gemaakt zijn. Echter, op het grote bouwterrein waar de Keyzer³, komt te staan, oogde de wijk niet bijzonder als een woonservicewijk. Door de goede tramverbinding en de gunstige locatie is het zeker een bereikbare wijk, maar er waren genoeg plekken en met name ingangen van gebouwen in de wijk waarbij ik me afvroeg hoe de bestuurder van de voor de deur geparkeerde scootmobiel naar binnen was gekomen. Het gedeelte nieuwbouw, het Funen, is hier een sterke tegenhanger van met verschillende soorten woningen, liften en ruimte voor ieder soort mens. Een echt centrum ontbreekt hier nu nog, maar is in aanbouw.

Smalle opgangen en trappen, die zelfs ik als gezonde twintiger stijl en hoog vind, vormen in de Stadionbuurt, Staatsliedenbuurt en Oosterparkbuurt de toegang tot woningen van senioren. Dat hier zelfs op de begane grond mensen met rolstoelen niet praktisch kunnen wonen werd al snel duidelijk. Aanpassingen aan de gevels, zelfs voor praktische doelen als deze, blijken lastig in verband met beschermd stadsaanzicht en het karakter van een buurt.

In Holendrecht vormt De nieuwe Drecht het hart van de woonservicewijk, op mij kwam het echter als heel gesloten en niet uitnodigend over. Hetzelfde ervoer ik ook in andere wijken. In Nieuw-Sloten had ik het informatiepunt gevonden en ben ik naar binnen gelopen voor wat informatie over de buurt. Dit was aardig snel gebeurt, want de receptioniste was erg druk bezig en de folders die er hingen had ik al gezien. De aankondigingen van activiteiten waren

---

³ In De Keyzer komen woningen, zorgwoningen en een dienstencentrum.

erg kort en bondig. In Osdorp werd ik echter hartelijk ontvangen en kreeg stapels informatie mee. Zo ook in Oost-Watergraafsmeer, in Betondorp heb ik in het Brinkhuis thee gedronken met de dames van de wenskaartknutselclub en over de wijk gepraat.

Wat mij voor vooral duidelijk is geworden uit deze bezoeken, is dat niet alleen de wijken erg van elkaar verschillen, ook de mensen, instanties en de manier waarop er gewerkt wordt aan de woonservicewijk zijn verschillen. Dit is wat Amsterdam zo speciaal maakt, er is voor een ieder wat te vinden. Een algemeen concept als de woonservicewijk toepassen op een specifiek gebied en bevolkingsgroep vergt veel inlevingsvermogen, flexibiliteit en creativiteit.

Uit de interviews is duidelijk geworden dat, ondanks de sceptische noten over de regierol, samenwerking en financiën, de betrokken partijen wel toekomst zien in de woonservicewijk. Dat de perfecte manier van het realiseren van de woonservicewijk nog niet is gevonden is niet vreemd. Het is een nieuwe manier van aanpakken die een verandering vraagt niet alleen in de samenwerking tussen organisaties, ook in de rollen van de partijen in de wijk, hun verantwoordelijkheden en hun visies. Als er voldoende regie, geld en wil is om er samen wat van te blijven maken heeft de woonservicewijk een goede kans van slagen.

4.3 Kwantitatief: Resultaten van de enquête

Respons en non-respons

In de Borgerbuurt zijn 646 enquêtes verstuurd, daarvan zijn er 149 ingevuld terug gestuurd, dat is een response van 23,1%. In de Marathonbuurt zijn 580 Enquêtes verstuurd, daarvan zijn er 138 ingevuld terug gestuurd, een response van 23,8%.

De non-response kan worden verklaard door een aantal factoren. Allereerst is het een schriftelijke enquête, wat bij analfabeten, mensen die slecht kunnen zien of schrijven al voor een obstakel zorgt. De taal van de vragenlijst is Nederlands. Gezien beperkte tijd en middelen was het niet haalbaar deze in verschillende talen om te zetten. Bovendien is in de leeftijdsgroep van 60 of 65plus een groter percentage Nederlands sprekend, dan bijvoorbeeld Turks of Arabisch. Bij beide wijken zijn vier mensen op de wijkpost of in het buurthuis langs gekomen om hulp te krijgen bij het invullen.

Hoewel een herinneringsbrief voor meer respons zorgde in de Borgerbuurt, heeft in de Marathonbuurt de antwoordvelop geholpen om mensen over de streep te trekken. Beide keren werd duidelijk dat mensen het vooral een heel erg lange vragenlijst vonden, dat ze het niet gingen invullen omdat er toch niet naar hen wordt geluisterd. In de Borgerbuurt vertelde een aantal mensen dat ze onderzoeksmoe waren.

1. Algemene kenmerken respondenten

Om zinnige analyses te kunnen uitvoeren en waardevolle conclusies te kunnen trekken, is het belangrijk om te weten of de twee groepen respondenten goed met elkaar te vergelijken zijn. Allereerst volgen wat algemene kenmerken van de respondenten in percentages.

Kenmerk	Categorieën	Borgerbuurt	Marathonbuurt
Geslacht	Man	42	35
	Vrouw	58	65
Leeftijd*	60-65	34(17)	-
	65-75	38(19)	56(25)
	75+	28(15)	44(18)
Huishoudtype	Samenwonend	22	33
	Alleen gescheiden	26	21
	Alleen weduwe/weduwenaar	17	28
	Alleen altijd geweest	26	18
	Anders	3	2
Geboorteland	Nederland	74	81
	Niet Nederland	26	19
Opleiding**	Geen diploma	15	10
	Lagere school	25	9
	MAVO	28	43
	MBO	5	7
	HAVO/VWO	6	12
	HBO/Universiteit	20	18

* Het eerste getal is het percentage van de respondenten in de buurt, het tweede getal is het percentage van het totaal aantal respondenten.

**Voor de opleiding zijn hier vergelijkbare termen gebruikt, in de enquête zijn bij de doelgroep passende termen gebruikt.

Geslacht:

Meer vrouwen hebben de enquête ingevuld, wat niet verwonderlijk is. Dit verschil kan verklaard worden door het feit dat er meer oudere vrouwen zijn dan mannen. Verder nemen vrouwen actiever deel aan dit soort onderzoeken en een andere mogelijkheid is dat de vrouwen het namens hen beide heeft ingevuld.

Leeftijd:

De jongste groep heeft het fanatiekst de vragenlijst ingevuld. Deze groep is groter dan de andere groepen, dit zijn de babyboomers. Veel van hen werkt nog of in deeltijd, zijn nog erg betrokken bij de maatschappij, in vergelijking tot bijvoorbeeld de 75+ groep.

Opvallend is het hoge percentage alleenstaand, gescheiden en alleenstaand, altijd alleen geweest. Slechts een aantal procent gaf aan dat ze een andere huishoudtype hadden dan bovengenoemde, hier gaat het om latrelaties of het feit dat de echtgenoot in een verzorgings- of verpleegtehuis woont.

Geboorteland:

Meer respondenten zijn in Nederland geboren dan daar buiten. Dit verschil kan verklaard worden door de leeftijdscategorie van de respondenten. Hier zitten relatief weinig migranten

in. Ook het feit dat mensen die niet in Nederland geboren zijn eerder problemen hebben met de Nederlandse taal of zich niet betrokken voelen bij de maatschappij, kan bijdragen aan een oververtegenwoordiging van in Nederland geboren respondenten.

Opleiding:

Opvallend is de relatief grote groep respondenten die HBO of Universiteit heeft gedaan. Je zou kunnen zeggen dat deze groep hier oververtegenwoordigd is in vergelijking met het landelijk gemiddelde. Dit is waarschijnlijk te verklaren door het feit dat hoger opgeleiden zich meer betrokken voelen bij de maatschappij, eerder hun mening willen of kunnen uiten over het beleid of mondiger zijn, zoals blijkt uit vele onderzoeken naar non-respons.

Woonsituatie:

Woonsituatie	Borgerbuurt	Marathonbuurt
Koopwoning	6	1
Huurwoning zelfstandig	90	98
Huurwoning met zorg	4	1

In beide buurten wonen de meeste ouderen in zelfstandige huurwoningen. Het percentage koopwoningen is in de Borgerbuurt groter dan in de Marathonbuurt, dat mede doordat De Alliantie bezig is zich terug te trekken uit de Borgerbuurt, door de verkoop van bezit. Zij willen zich meer gaan richten op nieuwbouw. Hierdoor komen meer woningen in de Borgerbuurt op de markt. We kunnen concluderen dat de wijken verder op dit punt overeenkomen.

Verschillen en overeenkomsten tussen de twee buurten

Verhuisgeneigdheid

Wilt u verhuizen binnen 2 jaar?	Borgerbuurt	Marathonbuurt
Beslist niet	69	72
Eventueel wel, misschien	22	20
Zou wel willen, maar kan niets passends vinden	9	7
Heb al andere huisvesting gevonden	0	1

Als we kijken naar hoeveel mensen zouden willen verhuizen binnen nu en twee jaar, de verhuisgeneigdheid, zien we dat het overgrote deel beslist niet zou willen verhuizen, tussen de 69 en 72% van de ouderen. Het percentage van de mensen dat aan geeft wel te willen verhuizen, maar nog niets passends heeft gevonden is relatief laag. In vergelijking met 2005 zien we dat er in de Borgerbuurt een vergelijkbaar percentage, 69% (78% in 2005) beslist niet zou willen verhuizen. Meer respondenten zouden nu wel eventueel willen verhuizen dan vijf jaar geleden. Het percentage 65 plussers dat wel zou willen maar niets passends kan vinden is gestegen van 4% in 2005 naar 9% nu. Van de mensen die eventueel wel zouden willen verhuizen geven de meesten aan dat de reden hiervoor zou zijn als ze niet meer zelfstandig thuis zouden kunnen wonen of de trappen niet meer op zouden kunnen. Aanpassingen in de woning en extra zorg zouden deze verhuisgeneigdheid kunnen beperken. Er lijkt dus behoefte aan meer passende woningen voor senioren. Er is kortom geen verschil in verhuisgeneigdheid tussen de woonservicewijk en de nog niet woonservicewijk.

Verhuisredenen

De redenen voor verhuizen anders dan bovenstaande, zijn in de Borgerbuurt vooral de sfeer in de buurt, het asociale gedrag en criminaliteit (21 keer) genoemd en lawaai, stank en verkeersdruk (20 keer). De belangrijkste reden echter, naast de wens voor senioren woningen (29 keer als belangrijkste genoemd), is dat de woning te klein is (8 keer genoemd). In de Marathonbuurt zijn naast het niet meer zelfstandig kunnen wonen, de overlast van de burens, een te kleine woning en lawaai, stank, verkeersdruk en vervuiling allen met 16 keer genoemd de verhuisredenen. Voor 10 mensen was overlast van de burens de doorslag gevende reden om te willen verhuizen. Kortom: in beide buurten is de belangrijkste reden om te verhuizen het niet meer zelfstandig kunnen wonen in eigen woning. Omdat dit één van de speerpunten van de woonservicewijk is, kan men zeggen dat er zowel in de Marathonbuurt als in de Borgerbuurt hier nog een grote slag te maken is.

Woonduur

Dat veel mensen ondanks de ontevredenheid over de burens, de woning en de buurt toch prettig wonen is onder andere af te zien aan de woonduur. In beide wijken woont een kwart van de respondenten woont meer dan 25 jaar op het huidige adres, in de Borgerbuurt woont 65% er al meer dan 15 jaar, in de Marathonbuurt is dat zelfs 70%. De meesten hebben, als ze korter op het huidige adres wonen, hiervoor in dezelfde buurt of wijk gewoond.

Buurt tevredenheid

Dat mensen in beide buurten tevreden zijn, is terug te zien in het cijfer dat ze geven aan de buurt. Ouderen in de Borgerbuurt geven de buurt een rapportcijfer 7.5. De gehele bevolking van Amsterdam en Oud-West gaven in 2007 een 7.2 en 7.7 respectievelijk. In het onderzoek uit 2005 gaven bewoners van alle leeftijden de Borgerbuurt een 6.9 gemiddeld. Dat de buurt als prettig wordt ervaren kan afgeleid worden aan de 41% van de mensen die hun vrienden zouden aanraden om in de Borgerbuurt te komen wonen, terwijl slechts 11% dit niet of helemaal niet zou doen. 65plussers in de Marathonbuurt zijn ook tevreden over hun buurt, wederom een 7.5 in vergelijking met de 7.2 voor Amsterdam en de 7.9 voor heel Oud-Zuid uit 2007 voor iedereen boven de 18. Meer dan de helft (58%) zou zijn of haar vrienden aanraden om in de Marathonbuurt te komen wonen, 15% zou dit afraden. Ook als het gaat om buurttevredenheid, is er weinig onderscheid tussen de wijken waar te nemen.

Aantrekkelijk

Dat de Borgerbuurt er aantrekkelijk uit ziet vindt 62% van de mensen, slechts 11% is het hier niet of helemaal niet mee eens. Het meest gewaardeerd in de buurt zijn de winkels en de markt. Maar ook de centrale ligging ten opzichte van het centrum en de goede openbaar vervoersverbindingen worden aantrekkelijk gevonden. Deze top twee was ook in 2005 genoemd als meest aantrekkelijk. In de Marathonbuurt wordt de staat van de buurt als aantrekkelijk ervaren, met veel groen en open ruimtes. Het is een gezellige en rustige, gewone buurt, die centraal ligt en het openbaar vervoer wordt als goed bevonden. 58% is het met de stelling eens dat de buurt er aantrekkelijk uit ziet, tegen 13% die dit niet vindt. Wederom komen de meningen van de respondenten in beide wijken over de aantrekkelijkheid van hun buurt redelijk overeen.

Onaantrekkelijk

Rotzooi en vuil op straat, onveiligheid, overlast van hangjongeren en verkeer zijn de twee belangrijkste punten die worden genoemd bij de minst aantrekkelijke kanten van de

Borgerbuurt. Net als vijf jaar geleden geldt ook hier dat hondenpoep een van de meest genoemde vervuilingen is. Hier is blijkbaar weinig in veranderd. Maar ook stank, overlast van geluid en buren wordt vaak genoemd.

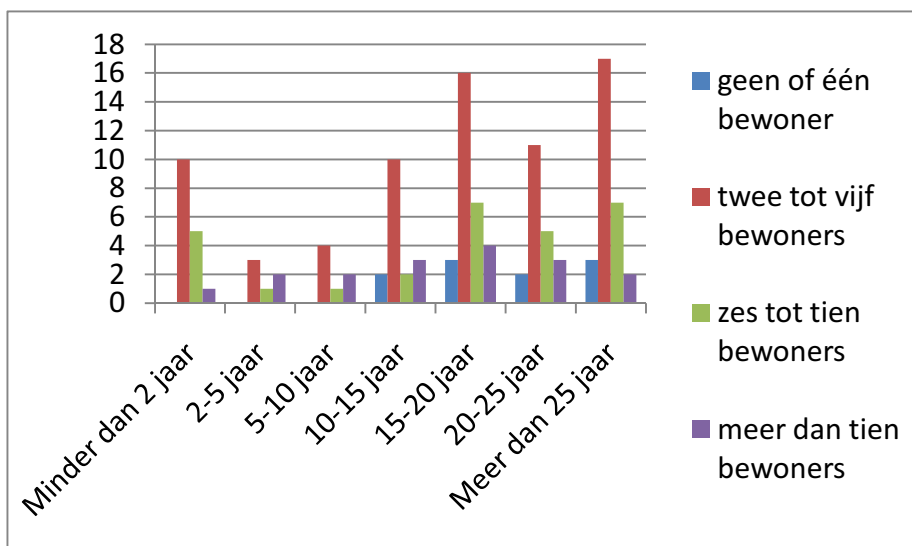
Ook in de Marathonbuurt vinden mensen dat er te veel afval op straat zwerft. Het huisvuil wordt te vroeg op straat gezet en er wordt niet voldoende gecontroleerd. Verder zijn veel van de buurtwinkels verdwenen en zijn de huidige supermarkten te ver lopen voor deze doelgroep. Een ergernis die ook veel voorkomt is het gebruik van de stoep als fietsenstalling of fietspad. Wat hier op valt is dat de ontoegankelijkheid van de straat, zij het door fietsen, zwerfvuil of onveilig verkeer, in beide wijken als onaantrekkelijk wordt gezien. Het voornaamste verschil is dat de winkels die in de Borgerbuurt samen met de markt het meest aantrekkelijkste van de wijk vormen, in de Marathonbuurt een ergernis en gemis zijn.

Buurtbewoners contacten

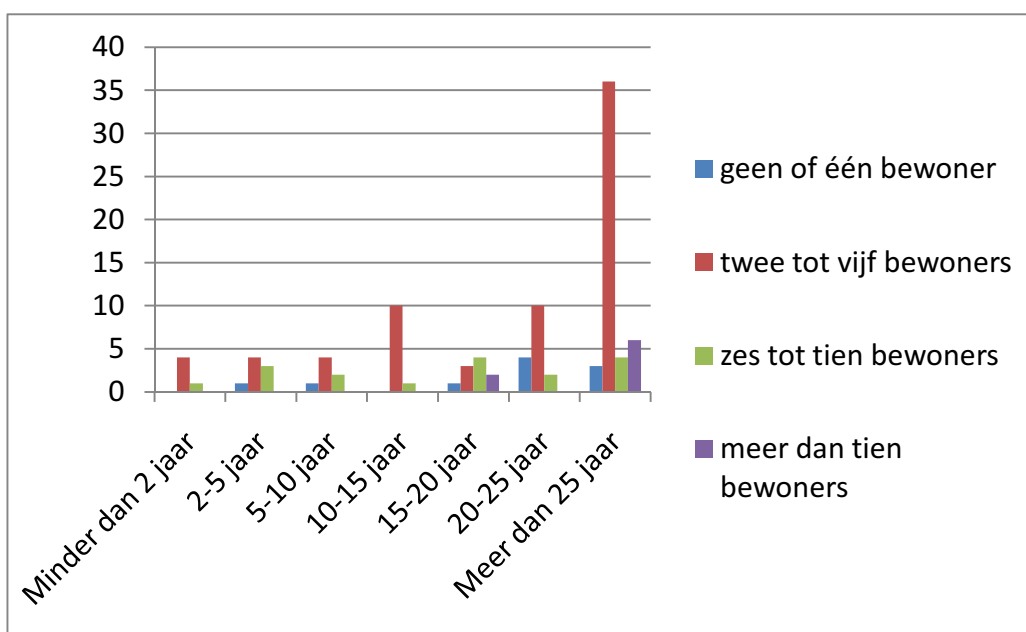
De Borgerbuurt:

De omgang tussen verschillende groepen in de buurt is redelijk, vinden de meeste respondenten. Zij geven een 6.9 gemiddeld als waardering. De bewoners van alle leeftijden gaven in 2005 gemiddeld een 6.4. In die analyse bleek dat er weinig verschil zat tussen de leeftijdsgroepen. Op basis hiervan mag aangenomen worden dat mensen iets positiever zijn geworden over de omgang tussen verschillende groepen in de buurt. Iets wat misschien voor een minder positief beeld zorgde in 2005, wordt in dat rapport verklaard als volgt: ‘Deze laatste stelling moet worden gezien in het licht van de commotie na de moord op cineast en columnist Theo van Gogh, die een kleine twee maanden voor het onderzoek plaatsvond.’ In de Marathonbuurt wordt een rapportcijfer van 7.1 gegeven voor hoe verschillende groepen met elkaar omgaan. Men kan vaak bij de buren terecht voor het bewaren van reservesleutels, de post of planten verzorgen in afwezigheid. Er wordt ook wel eens samen gewinkeld of gepraat over persoonlijke problemen, maar geld wordt zelden geleend bij de buren. Echter, iets minder dan de helft van de mensen geeft aan niemand in de buurt te hebben waar ze voor deze zaken terecht zouden kunnen. De contacten met de buren hangen samen met de woonduur, naarmate men er langer woont, heeft men meer contacten met buurtbewoners. Echter, de groep die helemaal of slechts een enkele contact heeft in de buurt groeit ook met de woonduur en waarschijnlijk met de leeftijd van die persoon, als de activiteiten verminderen en de leefwereld van mensen verkleint. Uit deze cijfers en de houdingen van de respondenten valt te concluderen dat er hier ook weinig verschillen zitten tussen de wijken.

Als we kijken naar de woonduur en de contacten met de buren zien we echter wel een belangrijk verschil tussen de wijken. De grafieken hieronder geven dit weer. In de Borgerbuurt heeft men veel contact met de buren, ongeacht de woonduur. De intensiteit van de contacten veranderd wel over de jaren. In de Marathonbuurt heeft echter de groep die al meer dan 25 jaar in de buurt woont een uitschieter in de buurtcontacten. Het lijkt dus dat woonduur een belangrijkere rol speelt in de Marathonbuurt dan in de Borgerbuurt.

Grafiek 1: Borgerbuurt, woontuur en buurtcontacten

Grafiek 2: Marathonbuurt, woontuur en buurtcontacten

Veiligheid

Veiligheid is ook opgenomen in de eisen voor de woonservicewijk. Niet alleen de veiligheid in het verkeer, maar vooral sociale veiligheid speelt een rol. Het gevoel veilig te zijn, geen overlast van mensen op straat of van de burens te ervaren, maakt het prettiger wonen in de wijk. In de tabellen hieronder zien we dat het merendeel van de senioren aangeeft zich altijd veilig te voelen.

Ervaren veiligheid	Borgerbuurt 2009	Borgerbuurt 2005	Marathonbuurt
Ja, altijd veilig	63	65	79
Nee, niet altijd veilig	37	35	21

Overlast van mensen op straat komt niet vaak voor.

Overlast van mensen op straat	Borgerbuurt 2009	Borgerbuurt 2005	Marathonbuurt
Iedere dag tot meerdere keren per maand	16	14	13
Zelden of nooit	84	86	87

Ook de ervaren overlast van de burens is beperkt.

Overlast van de burens	Borgerbuurt 2009	Borgerbuurt 2005	Marathonbuurt
Iedere dag tot meerdere keren per maand	20	13	23
Zelden of nooit	80	87	77

Er is een samenhang tussen het veilig voelen en het ervaren van overlast op straat en van de burens. Mensen die nooit overlast ervaren van de burens voelen zich vaker veilig dan mensen die iedere dag geluids-, stank- of sociale overlast hebben van de burens of mensen in de portieken. Een opvallend gegeven is dat, ook al is het verschil klein, mensen zich in de Marathonbuurt veiliger voelen dan in de Borgerbuurt.

Mantel/zorg

Van de respondenten ontvangt gemiddeld 20% professionele zorg, 10% krijgt mantelzorg en 70% heeft aangegeven helemaal geen zorg te ontvangen. Hierin verschillende de wijken nagenoeg niet.

Vrijwilligerswerk

Terwijl in Nederland 50% van de 65plussers vrijwilliger is, is dat in de Borgerbuurt slechts 29% en in de Marathonbuurt nog minder met 24%. Buurtcentra komen er slecht van af, ook verenigingen kunnen niet rekenen op hun leden voor vrijwilligerswerk als het om deze respondenten gaat. Als er vrijwilligers werk wordt gedaan, is dat veelal bij humanitaire instellingen als het Rode Kruis, vluchtelingenwerk of dierenactivistische groepen. De respondenten in de wijken verschillen nauwelijks in percentage vrijwilligerswerk.

Verenigingen

Met bijna tweederde van de respondenten uit de Borgerbuurt (60%) die geen lid zijn van een vereniging, kunnen sportclubs nog op de meeste leden rekenen, namelijk 11%. De ouderenbond is hier niet populair, net als de politieke verenigingen. In de Marathonbuurt geeft 54% van de ouderen aan geen lid te zijn van verenigingen, 44% is lid van de ouderen bond of van een sportvereniging. Ruim een kwart heeft aangegeven van andere verenigingen lid te zijn, dit zijn vaak kerkgemeenschappen en humanitaire verenigingen. Conclusie mensen zijn vaker lid van een vereniging in de Marathonbuurt dan in de Borgerbuurt. Hierbij dient aangetekend te worden dat lidmaatschap niet perse wat zegt over participatie of actief zijn. Want ergens lid van zijn kun je ook alleen doen, zonder ergens actief aan deel te nemen of alleen als donor een bijdrage te leveren.

Stellingen over de buurt

In de enquête zijn een aantal stellingen opgenomen om de ervaring van de bewoners te meten. Ze konden aangeven in hoeverre ze het hier mee eens zijn. De antwoordschaal liep van 'helemaal wel mee eens', tot 'helemaal niet mee eens'. Hieronder is de tabel opgenomen

waarin de percentages te zien zijn van elke buurt. Het eerste cijfer is het percentage van de bewoners in de Borgerbuurt die de betreffende mening had, het tweede percentage is die van de bewoners in de Marathonbuurt.

Stelling	Helemaal mee eens	Mee eens	Neutraal	Niet mee eens	Helemaal niet mee eens
1. De buurt ziet er aantrekkelijk uit	13/15	50/43	26/30	10/9	1/3
2. Ik loop of fiets graag door de buurt	21/15	49/50	20/25	9/5	1/5
3. Ik breng regelmatig tijd door op de pleintjes in de buurt	11/3	14/11	26/38	26/22	23/26
4. In deze buurt zijn buiten voldoende ontmoetingsplekken (bankjes, pleintjes, e.d.)	16/7	46/34	30/31	6/18	2/9
5. In deze buurt zijn voldoende ontmoetingsplekken binnen (buurthuis, café, e.d.)	13/5	44/35	30/43	9/13	3/4
6. In deze buurt zijn meer problemen dan in de meeste andere buurten in Amsterdam	2/3	8/2	35/20	45/48	10/27
7. Ik zou mijn vrienden/ kennissen aanraden om in de Marathonbuurt te komen wonen	10/10	43/48	34/27	8/7	5/8
8. In deze buurt wonen te weinig Nederlanders	11/7	18/11	30/31	33/38	8/13

Als we kijken of de respondenten in beide buurten het met de stellingen eens of oneens zijn, zien we dat:

- in beide buurten een ruime meerderheid aangeeft de buurt aantrekkelijk te vinden. Ook fietsen of lopen respondenten in beide buurten graag door de buurt.
- mensen in de Borgerbuurt meer tijd doorbrengen op de pleintjes in de buurt en meer tevreden over de ontmoetingsplekken buiten en binnen. Er lijkt hier dus meer ruimte voor contacten en interactie met buurtgenoten.
- de respondenten duidelijk niet vinden dat er in hun buurt meer problemen zijn dan in andere Amsterdamse wijken, respondenten uit beide buurten zouden hun vrienden aanraden om in de betreffende buurt te komen wonen.
- Geen van beide buurten vindt dat er te weinig Nederlanders in hun buurt wonen

Onderling verschillen de respondenten uit beide wijken dus niet veel in hun houding ten opzichte van de aantrekkelijkheid van de buurt, maar wel als het gaat om de ruimtes voor ontmoetingen binnen en buiten.

De effecten op het welbevinden van ouderen

Om de hoofdvraag te kunnen beantwoorden wordt gekeken naar het welbevinden van ouderen, onder verdeelt in het welzijn, participeren en zelfstandig blijven wonen van ouderen. Om dit te kunnen meten zijn een aantal scores of vragen samengevoegd tot een index. Zo zijn de volgende indexen ontstaan:

De Welzijnsindex:

Hiervoor is gekeken naar de volgende aspecten: De ervaren fysieke en emotionele gezondheid, zorgen maken, het eenzaam voelen en beperkingen ondervinden door de gezondheid. De scores kunnen tussen de -5 (laag welzijn) en +6 (hoog welzijn) variëren.

De Participatie-index:

De volgende aspecten zijn hier in opgenomen: het doen van vrijwilligerswerk, het hebben van burens contact en contact met andere nationaliteiten. De schalen lopen van -3 voor een lage participatie tot +3 voor hoge participatie.

De Woonindex:

Hierbij hoort het aspect, of de verhuisreden de wens of noodzaak voor een seniorenwoning is. -1 is wel de wens of noodzaak voor een seniorenwoning, +1 is als dit niet de reden voor de verhuiscens is.

Als we dan beide buurten met elkaar vergelijken op deze indexen* krijgen we de volgende tabel:

	Borgerbuurt	Marathonbuurt	Significant verschil wijken
Welzijnsindex	0,51	0,20	nee
Participatie-index	1,33	-0,52	ja
Woonindex	0,07	0,02	nee

*gemiddelde scores voor deze buurten op de indexen.

Hier zien we al meteen dat de Borgerbuurt op alle drie indexen hoger scoort. Het grootste verschil tussen beide zit in de participatie-index. Maar de gemiddelde scores zeggen nog niet alles, dus zijn er meer analyses noodzakelijk.

Analyses

Met de independent sample T-test kunnen we kijken of er een statistisch significant verschil is tussen de gemiddelde scores op de indexen. Maar welke index veroorzaakt dit verschil en hoe groot is dit? Hiervoor zijn multivariate analyses uitgevoerd en hier uit is gebleken dat alleen op het gebied van participatie een significant verschil is tussen de Borgerbuurt en de Marathonbuurt. Op gebied van welzijn en wonen is het verschil dus niet significant.

Om het verschil in het welbevinden van ouderen tussen de twee wijken verder te onderzoeken, zijn wonen, participatie en welzijn in de analyse opgenomen als afhankelijke variabelen. Er is een verschil gevonden tussen de wijken als het gaat om het welbevinden van ouderen. Vervolgens gaan we de variabelen apart bekijken. Dit gebeurt met een aangepaste Bonferroni alpha, om fouten te voorkomen, van 0,017. Toen bleek alleen participatie statistisch significant te zijn. De omvang van dit verschil is volgens Cohen⁴ groot, dit is ook in

⁴ Statistische maat voor de grootte van het effect

de gemiddelden terug te zien; de Borgerbuurt scoort hoger dan de Marathonbuurt op de participatie-index.

Hierna is er gecontroleerd voor de volgende variabelen: Leeftijd, geslacht, geloof, geboorteland, huishoudtype en woontijd. Al deze kenmerken kunnen effect hebben op het welbevinden.

De verschillende leeftijdscategorieën zijn met elkaar vergeleken. De jonge oudere en de oude oudere verschillen significant van elkaar als het gaat om hun scores op de participatie-index. Dit kan voor een deel verklaard worden door het feit dat de 60 tot 65 jarige vaak nog actief deel uit maken van het arbeidsproces en volop contacten hebben in de buurt. Ook de leeftijd van de oude oudere brengt beperkingen met zich mee, waardoor de leefwereld en de mogelijkheden tot participeren steeds kleiner worden. Dit geldt echter voor beide wijken.

Uit de analyses is gebleken dat er geen verschil zit in het welbevinden van mensen, die wel een geloof hebben en diegene die dit niet hebben, of men in Nederland is geboren of niet en hoe lang mensen al in de buurt wonen.

Mensen die samenwonen verschillen niet significant in het welbevinden van mensen die alleen wonen. Ook is er wel een significant verschil gevonden tussen de scores op de indexen als het gaat om geslacht, het welbevinden van mannen en vrouwen verschilt. Dit gebeurde op de welzijnsindex, mannen scoorden hoger dan de vrouwen. Mannen ervaren dus een hoger welzijn dan vrouwen.

De verschillen die tot nu toe gevonden zijn in het welbevinden tussen beide wijken, zijn dus vooral terug te voeren op het verschil in wijken en een gedeelte op de leeftijd en het geslacht van de respondenten.

De wijken verschillen dus significant op de participatie-index. Mensen in de Borgerbuurt hebben een hogere participatie score dan in de Marathonbuurt. Ze zijn vaker actief als vrijwilliger, hebben meer contacten met de bureaus en hebben meer contact met mensen van verschillende nationaliteiten. Dit is al eerder uit de losse vragen naar voren gekomen, maar dit was niet zo duidelijk te zien als wanneer ze samen in één index gemeten werden.

4.4 Kwalitatief: resultaten van de bewonersmiddagen

Om de bewoners die de enquête hadden ingevuld op de hoogte te brengen van de voorlopige resultaten en om verder te praten over de buurt, zijn twee bewonersmiddagen gehouden.

Borgerbuurt:

In de Borgerbuurt vond deze plaats op 29 juli jl. in het Huis van de Buurt, de Klinker. Enkele buurtbewoners hadden hun weg gevonden naar de Klinker. Verder waren vertegenwoordigers van de OAR, de WMO-raad, de Wijkpost voor Ouderen en de Herbergier van het Huis van de Buurt aanwezig. Een aantal aspecten van de vragenlijst werd verder besproken.

Voorzieningen en activiteiten:

De voorzieningen en activiteiten in de Borgerbuurt lijken goed op orde volgens de bewoners en professionals uit de wijk, die aanwezig waren. Dat er op loopafstand geen goede banketbakker of kledingzaak voor senioren is, lijkt het enige wat echt niet klopt. Dat mensen de huidige voorzieningen toch niet gebruiken, zoals blijkt uit de enquête, komt volgens de aanwezigen, doordat de informatie hierover niet aankomt bij de doelgroep. Ook speelt de portemonnee een rol, het blijft immers goedkoper om thuis te eten dan in het buurthuis. Een oplossing die genoemd wordt door actieve ouderen van het Huis van de Buurt, is het weer zelf

gaan koken in het restaurant. In plaats van het eten aangeleverd krijgen vanuit een andere keuken. Verder moeten voorzieningen voor alle leeftijden en nationaliteiten worden opengesteld en rolstoelvriendelijker zijn.

Zorg:

Buiten de goede woon-zorgvoorziening de Klinker, willen mensen gewoon graag in hun eigen huis blijven wonen, of in ieder geval in de buurt blijven. Dat blijkt niet alleen uit de enquête, maar wordt wederom bevestigd door de aanwezigen. Mensen lopen liever drie trappen op in hun eigen wijk dan dat ze moeten verhuizen. Vooral het vooruitzicht dat men van de Borgerbuurt naar Amsterdam Noord zou moeten verhuizen voor passende woningen, wordt gevreesd. Op het moment staan veel huizen op de begane grond leeg, omdat ze niet verkocht worden of omdat deze niet aanpasbaar zouden zijn. Hier waren de aanwezigen het duidelijk niet mee eens. De woningbouw corporaties zouden volgens onder andere de aanwezigen namens de OAR en de WMO-raad verantwoordelijkheid moeten nemen en zich houden aan het Woonservicepact, dat ze getekend hebben. Benedenwoningen moeten niet verkocht worden maar voor senioren of mensen met een medische indicatie worden bewaard, ondanks de 70-30 maatstaaf die woningbouw nu hanteert.

Buurtinrichting:

Hier gaat het vooral om woningen en fietsenstallingen, iets dat ook in de enquête veel aandacht kreeg. Kleine aanpassingen in de woning zijn al mogelijk, maar worden nog weinig guitgevoerd. Trapliften en liften aan gebouwen zijn al mogelijk, maar de aanleg hiervan wordt telkens met andere redenen uitgesteld of afgewezen.

Marathonbuurt:

In de Marathonbuurt werden de bewoners op 28 juli jl. in het buurthuis Olympus ontvangen. Ongeveer 25 vrouwen en 1 man maakte van de gelegenheid gebruik. Verder waren vertegenwoordigers van PuurZuid en het Stadsdeel Oud-Zuid aanwezig. De belangrijkste punten hieruit zal ik bespreken.

Voorzieningen:

Omdat uit de enquête was gebleken dat mensen weinig gebruik maken van de bestaande voorzieningen heb ik een aantal vragen hierover gesteld. Welke voorzieningen in de buurt gebruikte u vroeger wel en nu niet meer? Hieruit kwam duidelijk naar voren dat het huidige winkelaanbod niet meer is wat het geweest is. De buurtsuper, ijzerwinkels en 'Nederlandse' winkels worden gemist, dat bleek al uit de opmerkingen die bij de enquêtes waren geplaatst en dat werd deze middag zeer duidelijk bevestigd. De komst van de Albert Heijn heeft de buurtsuper overbodig gemaakt, maar voor de ouderen is de AH vaak net te ver lopen.

Op de vraag waarom de huidige voorzieningen niet worden gebruikt, is naast het voor de handliggende antwoord, ouder worden en geen interesse hebben, ook nuttige feedback. Mensen vinden dat er te weinig reclame gemaakt wordt voor de voorzieningen in de buurt. Het buurthuis is weinig toegankelijk in subjectieve zin. 'Het buurthuis is niet gezellig, het heeft geen sfeer' aldus de aanwezige ouderen. De belangrijkste eisen die de bewoners stellen aan voorzieningen zijn dat ze makkelijk bereikbaar, op loopafstand, toegankelijk en laagdrempelig moeten zijn.

Activiteiten:

Activiteiten die worden gemist zijn de Sociëteit voor ouderen en de Engelse les. Dat de huidige beschikbare activiteiten niet goed worden bezocht komt volgens de bewoners wederom door

het tekort aan informatie. Het buurtkrantje wordt gemist. Als mensen er wel over horen is het vaak te kort dag om vervoer of gezelschap te regelen. Ook wordt toegegeven dat men vaak te druk is met andere bezigheden en geen behoefte heeft aan nieuwe activiteiten. Voor nieuwe activiteiten geldt uiteraard de toegankelijkheid als belangrijke voorwaarde, goede informatie voorziening. Bovendien is er vraag meer intellectuele activiteiten voor ouderen, niet alleen kaarten maken, maar een cursus kunstgeschiedenis of uitstapjes naar het museum of theater.

Zorg:

Zorg is een belangrijk aspect voor mensen die op leeftijd komen. Wat wordt er in de buurt gemist? Vooral betaalbare seniorenwoningen en een zorgcentrum voor ouderen en gehandicapten worden genoemd. Mensen die niet meer zelfstandig thuis kunnen blijven wonen moeten nu buiten de buurt verhuizen, terwijl het merendeel deze middag aangaf niet voor zorg de buurt uit te willen of te moeten verhuizen. Dit blijkt ook uit de enquête, het hoge percentage van mensen die absoluut niet wil verhuizen, maar dit alleen zou overwegen als ze thuis niet meer zelfstandig kunnen blijven wonen in hun huidige woning. Verder wordt boodschappenhulp gemist. Hiervoor is al een initiatief in ontwikkeling, de boodschappenbus die in het najaar van 2009 gaat rijden.

Buurtinrichting:

Hoewel uit de enquête is gebleken dat het open karakter, het vele groen en de parken erg worden gewaardeerd in de Marathonbuurt, maken ouderen hier weinig gebruik van. Hoe komt dit? Een aantal reacties hierop van de aanwezige ouderen: 'Er zitten soms 'vreemde' mensen' en 'Olympiaplein is een ontmoetingsplek voor psychisch gestoorden'. Het merendeel vindt het echter gewoon niet bij hun leeftijd of leefstijl passen 'er zitten te veel jongeren tussen 15 en 20 jaar', 'Het is on-Nederlands, je ziet veel Turkse en Marokkaanse vrouwen gezellig zitten kletsen maar om er alleen te gaan zitten is ook niks'. Het zitcomfort laat ook wel wat te wensen over, de bankjes zijn te laag of juist te hoog, meer diversiteit in zitplaatsen zou wenselijk zijn. Het hebben van een eigen tuin is ook een belangrijke factor om geen gebruik te maken van de openbare parkjes.

Dat het wandelen en oversteken in de buurt gevaarlijk en lastig is bleek al uit de enquête en dat werd nog duidelijker deze middag. De stoepen zijn wel breed genoeg, maar er staan vaak fietsen in de weg of de stoepen lopen te schuin af, waardoor het lastig is een vaste koers te houden met rolstoelen en rollators. Meer fietsenstallingen op de juiste plekken, betere oversteek voorzieningen en voetgangersgebieden worden erg gewaardeerd. Of er gesloopt moet of mag worden om de buurt beter in te richten is men aardig duidelijk: Nee, er wordt al zo veel gesloopt en als het al gebeurt moet het niet te opvallend zijn.

5. Conclusies

5.1 Sleutelpersonen over de woonservicewijk

Vanwege de grote diversiteit van Amsterdam is het onmogelijk een vast programma te maken die precies op alle wijken past. De handreiking is dus alleen een leidraad. Dit lijkt voor sommige stadsdelen nu te weinig houvast te bieden. Er is ontevredenheid en onduidelijkheid over regievoering. De woonservicewijk vraagt veel van de betrokken partijen, maar er missen nog duidelijke afspraken over het samenwerken en er zijn nog geen protocollen voor. Hier blijkt uit dat er een behoefte bestaat aan meer uitwisseling van informatie, ideeën en werkwijzen. De samenwerking tot nu toe is vaak te vrijblijvend. De samenwerking in de woonservicewijk is dus voor verbetering vatbaar, des al niet te min is er al wel wat vooruitgang geboekt. Er is veel onduidelijkheid over de financiële kant van de woonservicewijk. Niet alleen over de budgetten die beschikbaar zijn, maar ook over de kosten en baten, voor de verschillende instanties en de bewoners is nog niet veel bekend. Dit vraagt om verder. Ook weet men niet wat de effecten van de woonservicewijk op, onder ander het welbevinden van ouderen of de ontwikkelingen van kwetsbare groepen in een wijk, zijn. Er heerst tevens geen eensgezindheid over hoe er omgegaan moet worden met het uitdragen van het woonservicewijk concept naar de bewoners toe. Als er voldoende regie, geld en wil is om er samen wat van te blijven maken heeft de woonservicewijk een goede kans van slagen. Een algemeen concept als de woonservicewijk toepassen op een specifiek gebied en bevolkingsgroep vergt veel inlevingsvermogen, flexibiliteit en creativiteit.

5.2 De enquêtes

De wijken verschillen significant op de participatie-index. Mensen in de Borgerbuurt hebben een hogere participatiescore dan in de Marathonbuurt. Ze zijn vaker actief als vrijwilliger, hebben meer contacten met de burens en hebben meer contact met mensen van verschillende nationaliteiten. Dit is al eerder uit de losse vragen naar voren gekomen, maar en de index bevestigt dit beeld. Op andere vlakken verschillen de wijken weinig van elkaar, behalve op gebied van opleidingsniveau, buurtcontacten, ervaren veiligheid, verenigingsleven en gebruik en waardering voor binnen en buiten ontmoetingsruimten.

Over het algemeen zijn de bewoners in de twee onderzoekswijken het aardig met elkaar eens als het om hun omgeving en woning betreft. In vergelijking met het landelijk gemiddelde zijn minder ouderen in beide wijken minder actief in vrijwilligerswerk. De belangrijkste reden om te verhuizen voor ouderen in beide wijken, is het niet langer zelfstandig kunnen wonen. Dat er in de huidige woningen weinig aanpassingen zijn gedaan zou dit kunnen verklaren. Met een traplift, verhoogd toilet en alarmering, maar zonder drempels zouden ouderen nog veel langer zelfstandig kunnen blijven wonen in hun eigen woning of omgeving. Ouderen wonen vaak langer in dezelfde buurt, een groot gedeelte van beide wijken woont er al meer dan 15 jaar. Zij weten wat er in de buurt speelt en hebben contacten met de burens. Dit wordt echter steeds minder door het afnemen van hun activiteiten en mobiliteit. Men kan in beide wijken rekenen op de burens voor basis hulp, maar zorg wordt vaak al te veel gevraagd. Mensen voelen zich veilig in de buurt en diegene die zich minder veilig voelen ervaren vaak overlast van de burens en mensen op straat.

De term woonservicewijk zegt het grootste deel van de respondenten niets, of ze weten niet precies wat dit inhoudt.

De twee wijken lijken niet veel van elkaar te verschillen in hun antwoorden op de vragenlijst. Verdere analyses hebben laten zien dat er wel een verschil is in het welbevinden tussen beide

wijken. Als deze nader is onderzocht zien we dan het verschil significant is voor de participatie index. De Borgerbuurt scoort hoger op de participatie-index. Hieruit kan geconcludeerd worden dat alle ouderen in de Borgerbuurt meer participeren en dat hier het voornaamste verschil in welbevinden zit tussen beide wijken.

5.3 Bewonersmiddagen

De voornaamste leerpunten die naar voren zijn gekomen uit de bewonersmiddagen zijn, dat er voor de voorzieningen en activiteiten, meer informatie bij de doelgroep moet komen. De voorzieningen en activiteiten moeten toegankelijker worden voor iedereen, ongeacht leeftijd en beperking. Om dit voor elkaar te krijgen moet in ieder geval de fysieke omgeving in orde zijn. Het oversteken moet veiliger en de drempel om binnen te komen moet fysiek en sociaal gezien lager komen te liggen. Zorg in de wijk is belangrijk, net als het langer zelfstandig kunnen blijven wonen in de eigen woning en buurt. Aanpassingen kunnen hier nog veel in betekenen. Hieruit komt duidelijk naar voren hoe de fysieke en sociale aspecten samenwerken in de woonservicewijk. Een activiteit voor ouderen kan niet bezocht worden als de ouderen niet veilig de weg over kunnen naar het buurthuis, of als zij niet weten dat deze activiteiten ook voor hen georganiseerd worden.

5.4 Eind conclusie: de beantwoording van de onderzoeksvraag

Dit rapport heeft inzicht proberen te geven in het begrip woonservicewijk, als een combinatie van fysieke en sociale interventies in de wijk. De theorie hier achter is behandeld, de bestuurlijke en beleidscontext toegelicht en vervolgens is gekeken naar de praktijk. De rollen van de betrokken partijen en hun ervaringen, maar vooral wat de bewoners zelf denken en ervaren. De onderzoeksvraag die aan het begin van dit rapport gesteld werd was:

‘Wat zijn de effecten van fysieke en sociale interventies in de wijk, op het welbevinden van ouderen?’

Inmiddels kunnen we daar antwoord op geven. Uit de analyses is gebleken dat de invoering van de woonservicewijk in de Borgerbuurt een positief effect heeft op de participatie van ouderen. Ook op het gebied van wonen en welzijn waren verschillen waar genomen die beide ook in het voordeel van de woonservicewijk uitvielen, al waren deze niet significant. Door middel van de combinatie met kwalitatieve data uit interviews met sleutelpersonen en bewonersmiddagen, kunnen de uitkomsten van de enquête in perspectief geplaatst worden. De woonservicewijk in de Borgerbuurt lijkt op het gebied van participatie een succes. Het concept woonservicewijk lijkt daarmee een zinvol en werkend concept. Daarbij dient aantekend te worden, zoals uit het kwalitatieve materiaal blijkt, het concept beter en efficiënter kan worden ingezet. Met name op het gebied van de regievoering en samenwerking tussen de verschillende partijen is nog veel winst te behalen.

5.5 Aandachtspunten voor verdere verbetering van woonservicewijken

In het licht van het bovenstaande wil ik tot slot nog een aantal aandachtspunten aandragen.

De sociale aspecten

In de richtlijnen voor de woonservicewijk krijgen de sociale aspecten te weinig aandacht. Cultuur, sport en spel worden buiten schouw gelaten. Hier is nog ruimte voor verbetering.

Financieel

Het financiële plaatje van de woonservicewijk is lastig vast te leggen. Daar zijn twee redenen voor. De eerste is dat er bijzonder weinig vast is gelegd door de Stadsdelen als het gaat om budgetten. De projecten, vergaderingen en vereiste ingrepen vallen vaak onder verschillende potjes en verantwoordelijken. Er is nog geen sluitend financieel plan met de verdeling van de kosten over de partijen. Het andere aspect is dat de kosten en baten van de woonservicewijk niet bekend zijn, niet alleen voor de stadsdelen, maar voor alle betrokken partijen.

Verantwoordelijken en consequenties

Op het moment is er behalve een ondertekende intentieverklaring geen bindend middel voor de betrokken partijen. Consequenties voor het niet naleven van het implementatieplan zijn er (nog) niet. Een stok achter de deur is misschien niet genoeg als er geen duidelijkheden zijn over de kosten en baten en de verantwoordelijken. Is de eindverantwoordelijke het stadsdeel? Of is dat bijvoorbeeld de kartrekker van een bepaald project?

Samenwerken stadsdelen

Dat de verschillende initiatieven nog veel van elkaar kunnen leren is duidelijk. Wat werkt wel en wat niet? Waarom werkt een bepaalde aanpak wel in de ene wijk en niet in de andere? Beleidsevaluatie en de good- en badpractices moeten verder in kaart gebracht worden en gedeeld met elkaar.

Zorgverleners al zwaar belast

Er wordt veel gevraagd van de betrokken partijen. Zorginstellingen, -verleners en welzijnsorganisaties spelen een belangrijke rol in de woonservicewijk. Zij zijn echter steeds vaker gebonden aan indicaties, productie draaien en te korten in financiën en personeel. Een woonservicewijk vraagt veel van deze partijen. Hier moet aandacht aan worden besteed, zowel financieel als in organisatorische zin, aangezien zij essentieel zijn in het slagen van een woonservicewijk.

Zorg en mantelzorg

Het is belangrijk om verder onderzoek te verrichten naar de zorg en mantelzorg. Hoe kan dit aangepast worden om beter bij de woonservicewijk te passen? Hoe moet dit vorm gegeven worden? Wat zijn de kosten en baten voor de zorg in de woonservicewijk?

Stempel

Waarom zou een woonservicewijk ingevoerd moeten worden met het idee dat het een verbetering is, als dat niet zo wordt gepromoot? Bewoners weten vaak niet wat het is, ook al wonen ze er zelf in. Maar omdat de betrokken partijen het ook nog niet eens zijn over hoe ze de woonservicewijk moeten promoten, als bonus, of juist stil houden uit angst voor een negatief stempel, is het alleen maar verwarrend voor de bewoners. Meer informatie voor de bewoners zal de woonservicewijk ten goede komen.

Meer aandacht voor het sociale aspect

Dat er effecten zijn van fysieke en sociale interventies in de wijk, op het welbevinden van ouderen is een goede uitkomst. Maar zoals in elk sociaalwetenschappelijk onderzoek is het niet zo mooi zwart-wit als het klinkt. De ideale onderzoekssituatie zou zijn geweest dat je twee wijken in een laboratorium steriel kon houden en de één een dosis fysieke en sociale interventies toe dient, en de ander niet. In werkelijkheid spelen veel meer factoren een rol. De

cultuur van de wijk, een volkse buurt of een wat statiger karakter, het Stadsdeelbestuur en de actieve instanties en bewoners, spelen allemaal een rol in het onderscheid tussen de wijken. Gelukkig maar, want anders zou Amsterdam Amsterdam niet zijn!

Het is een mooi streven, om de fysieke en sociale aspecten in de wijk samen aan te pakken om te zorgen dat iedereen in de wijk zelfstandig en prettig kan blijven wonen en deelnemen aan de maatschappij. Vaak is er vooral aandacht voor de fysieke aspecten van het wonen en welzijn. Maar wat is een mooi aangelegd parkje met bankjes, als je er niet durft te gaan zitten vanwege al het zwerfvuil, hondenpoep of hangjongeren? Het sociale aspect heeft dan ook aandacht nodig in de woonservicewijk. Dit is in de richtlijnen nog onderbelicht. De Borgerbuurt heeft dit in het implementatieplan echter meer ruimte gegeven dan volgens de richtlijn noodzakelijk was. Zij hebben gekeken naar meer dan informatie voorziening, maaltijdvoorziening en zorg. De sociale interventies, die het voor iedereen mogelijk en prettig moeten maken om in de buurt te kunnen leven. Vrijwilligerswerk die eenzaamheid onder ouderen tegen gaat, feesten en activiteiten die verschillende culturen bij elkaar brengen en een gezamenlijk gevoel van verantwoordelijkheid voor de buurt geven, zijn nodig om de sociale kant van de woonservicewijk op te krikken.

6. Samenvatting

Dit rapport is het resultaat van onderzoek dat in opdracht van Publicarea is uitgevoerd door Suzanne Bevers- van Eenennaam, Master student Sociale Geografie aan de Universiteit van Amsterdam.

De hoofdvraag luidt: **‘Wat zijn de effecten van fysieke en sociale interventies in de wijk op het welbevinden van ouderen?’** We kunnen concluderen op basis van de analyses dat het fysiek en sociaal ingrijpen in de vorm van de invoering van een woonservicewijk, **een positief effect heeft op de participatie van ouderen.** Het zelfstandig wonen en welzijn zijn echter niet significant positief beïnvloed door de komst van de woonservicewijk.

Het onderzoek is als volgt opgezet

Om een handvat te bieden voor fysieke en sociale interventies is er voor gekozen om te kijken naar de invoering van woonservicewijken in Amsterdam. Dit concept bevat zowel fysieke als sociale aspecten voor interventies op wijk niveau. Het welbevinden is gemeten aan de hand van drie indexen, het welzijn, de participatie en het zelfstandig wonen. Ouderen van 60+ zijn door middel van een schriftelijke enquête naar hun meningen gevraagd. Dit gebeurde in twee Amsterdamse wijken, de Borgerbuurt in Oud-West en de Marathonbuurt in Oud-Zuid. De Borgerbuurt is het verst gevorderd in de ontwikkeling van de woonservicewijk, terwijl er in de Marathonbuurt nog mee begonnen moet worden. Naast de enquête zijn een aantal sleutelpersonen in de betreffende wijken gesproken om een beeld te vormen van de wijken, de potentie en ontwikkeling van de woonservicewijk. en je veldwerk door allemaal buurten door te lopen. Verder zijn er twee bewonersmiddagen georganiseerd waar de voorlopige resultaten gepresenteerd werden en bewoners konden discussiëren. We kunnen concluderen op basis van de analyses dat het fysiek en sociaal ingrijpen in de vorm van de invoering van een woonservicewijk, een positief effect heeft op de participatie van ouderen. Het zelfstandig wonen en welzijn zijn echter niet significant positief beïnvloed door de komst van de woonservicewijk.

7. Bronnen

- Alblas, M. (2008) *'Een bloeiende civil society'*. Movisie
- Daalen, Gelske van & Wassenberg, Frank (2005) *'Bewonersonderzoek Borgerbuurt, Amsterdam'* Onderzoeksinstituut OTB van de Technische Universiteit Delft
- Elzakker, A van & Bos, V, *'Investeer in de fysieke omgeving'*. Vitale Stad, april 2007
- Gemeente Amsterdam (2007) *'Deel 1 WMO-nota 2008-2011'*
- Gemeente Amsterdam(2006) *'Woonservicepact Amsterdam, voor de realisatie van Amsterdamse Woonservicewijken 2007-2010'*
- Gemeente Amsterdam (2007) *'Handreiking implementatieplan Woonservicewijken.'*
- Helleman, G, Kleinhans, R & Ouwehand, A. (2001) *'Sloop en opbouw van de wijk-herstructurering als sociale interventie'*. Nederlands Instituut voor Zorg en Welzijn/NIZW, behorend bij het project 'Heel de buurt'
- Hortulanus, R.P. & Machielse, J.E.M. (red.) (2001) *Op het snijvlak van de fysieke en sociale leefomgeving*. Elsevier bedrijfsinformatie bv, 's-Gravenhage
- Kleinhans, Veldboer& Duyvendak (200) *Integratie door differentiatie? Een onderzoek naar de sociale effecten van gemengd bouwen*, Den Haag: VROM
- Lawton, M.P. & L. Nahemow (1973), *'Ecology and the Aging Process'*. In: C. Eisdorfer & M.P.Lawton, eds., *The Psychology of Adult Development and Aging*, pp. 619–674. Washington, DC: American Psychological Association.
- Meer, M.J. van der (2006) *'Older adults and their sociospatial integration in The Netherlands'*. Proefschrift Universiteit van Amsterdam
- Meer, M.J. van der & Droogleever Fortuijn, J.C. & Thissen, F. (2008) *'Vulnerability and environmental stress of older adults in deprived neighbourhoods in The Netherlands.'* Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie, vol. 99, issue 1, pages 53-64
- Stadsdeel Oud-West, (2008) *'Implementatieplan Borgerbuurt'*
- Stadsdeel Oud-Zuid, (2009) *'Implementatieplan Marathonbuurt'*
- Stadsdeel Oud-Zuid (2008) *'Woonvisie stadsdeel Oud-Zuid 2008-2012'*, A. van der Leeuw, Afdeling: Economie en Ruimte
- Universiteit van Maastricht, (2006) *Structurele bevolkingsdaling*
- Willemse, H. & Bos, J. (2008) *De focus op kwaliteit: Beter wonen voor ouderen in Amsterdam*. Preadvies PvdA

8 . Bijlagen

Bijlage 1. Gesproken personen

Ten behoeve van dit onderzoek zijn de volgende personen in genoemde functie gesproken, op alfabetische volgorde:

Yuri van den Bogaerde, Projectcoördinator Wonen, Welzijn & Zorg, De Alliantie
Hans Dijkman, projectleider WMO Westerpark
Willeke Drevijn, adviseur bijzondere huisvesting, Stadgenoot
Marij Duijsters, senior adviseur, 1ste Lijn Amsterdam
Dick Heine, herbergier Huis van de Buurt de Klinker, Combiwel
Anja Hommel, project leider WMO, Dienst zorg en samenleving, gemeente Amsterdam
Nelleke Hoogedoorn, Buurtzorg Nederland
Gabriëlle Huijink, teamleider Onder-de-pannen Osdorp: Zoelenkerkstraat
Jan de Laat, project medewerker Dienst Zorg en Samenleving, gemeente Amsterdam
Ellis Lourijzen, 1ste Lijn, Amsterdam
Johanna Lagarde, Beleidsadviseur Zorg en Welzijn/ Woonservicewijken, Stadsdeel Oost-Watergraafsmeer
Wilfred Meijer, afdeling projecten gemeente Amsterdam, Stadsdeel Oud-West
Maike Rooseboom, Secretaresse Maatschappelijke Dienstverlening, PuurZuid
Jan Willem von Santen, Adviseur Markt & Vastgoed, Ymere
Agnes Snelders, Wijkpost voor Ouderen, PuurZuid
Dinie Steenbekkers, projectleider woonservicewijken gemeente Amsterdam, Stadsdeel Oud-Zuid
Saskia Stemmerik, Manager maatschappelijk welzijn, PuurZuid
Ad van der Stok, Stadsgeronoom, Dienst Ruimtelijke Ordening Amsterdam
Tycho Verheul, projectleider woonservicewijken gemeente Amsterdam, Stadsdeel Oud-West
Marloes Vermeulen, Coördinator Wijkpost voor Ouderen Oud-West, Combiwel
Albert van Woerden, beleidsadviseur Welzijn, Oost-Watergraafsmeer

Bijlage 2: technische details analyses

Group Statistics T-test

	Wijk	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
Participatie-index	Borgerbuurt	135	1,33	,968	,083
	Marathonbuurt	128	-,52	1,521	,134
Welzijnsindex	Borgerbuurt	135	,51	1,736	,149
	Marathonbuurt	124	,20	1,662	,149
Woonindex	Borgerbuurt	92	,07	1,003	,105
	Marathonbuurt	106	,02	1,005	,098

Manova index-wijk

	Wijk	Mean	Std. Deviation
Participatie-index	Borgerbuurt	1,19	,898
	Marathonbuurt	-,54	1,522
	Total	,28	1,532
Woonindex	Borgerbuurt	,02	1,006
	Marathonbuurt	,09	1,002
	Total	,06	1,001
Welzijnsindex	Borgerbuurt	,36	1,767
	Marathonbuurt	,17	1,650
	Total	,26	1,704

Levene's significantie:

Participatie-index: 0,000

Woonindex: 0,489

Welzijnsindex: 0,728

Wilks' Lambda: 0,676 sign: 0,000

Between subjects effects: sign en e²

Participatie-index: 0,000 en 0,321 (32,1%)

Woonindex: 0,685 en 0,001

Welzijnsindex: 0,467 en 0,003

Manova index-geslacht

	Geslacht	Mean	Std. Deviation
Participatie-index	man	,40	1,647
	vrouw	,20	1,465
	Total	,28	1,532
Woonindex	man	,20	,987
	vrouw	-,03	1,004
	Total	,06	1,001
Welzijnsindex	man	,66	1,770
	vrouw	,03	1,628
	Total	,26	1,704

Levene's significantie:

Participatie-index: 0,281

Woonindex: 0,038

Welzijnsindex: 0,228

Wilks' Lambda: 0,955 sig 0,044

Between subjects effects: sign en e²

Participatie-index: 0,412 en 0,004

Woonindex: 0,147 en 0,012

Welzijnsindex: 0,016 en 0,032 (3,2%)

Manova index-leeftijd

	Leeftijd	Mean	Std. Deviation
Participatie-index	60-65	1,37	,907
	65-75	,25	1,574
	75+	-,34	1,385
	Total	,26	1,523
Woonindex	60-65	,00	1,016
	65-75	,21	,983
	75+	-,15	,997
	Total	,05	1,002
Welzijnsindex	60-65	,63	1,601
	65-75	,20	1,734
	75+	,19	1,747
	Total	,27	1,713

Levene's significantie:

Participatie-index: 0,002

Woonindex: 0,407

Welzijnsindex: 0,943

Wilks' Lambda: 0,823 sign 0,000

Between subjects effects: sign en e²

Participatie-index: 0,000 en 0,004 (0,4%)

Woonindex: 0,092 en 0,027

Welzijnsindex: 0,442 en 0,009

Manova index-geloof

	Geloof	Mean	Std. Deviation
Participatie-index	wel geloof	-,03	1,434
	geen geloof	,12	1,633
	Total	,05	1,536
Woonindex	wel geloof	-,13	,999
	geen geloof	,05	1,005
	Total	-,03	1,003
Welzijnsindex	wel geloof	-,01	1,488
	geen geloof	,39	1,884
	Total	,20	1,711

Levene's significantie:

Participatie-index: 0,061

Woonindex: 0,402

Welzijnsindex: 0,053

Wilks' Lambda: 0,974 sign 0,288

Manova index-geboorteland

	Nederlander	Mean	Std. Deviation
Participatie-index	Nederland geboren	,25	1,535
	Niet Nederland geboren	,38	1,538
	Total	,28	1,532
Woonindex	Nederland geboren	,01	1,003
	Niet Nederland geboren	,24	,987
	Total	,06	1,001
Welzijnsindex	Nederland geboren	,30	1,790
	Niet Nederland geboren	,09	1,288
	Total	,26	1,704

Levene's significantie:

Participatie-index: 0,888

Woonindex: 0,005

Welzijnsindex: 0,102

Wilks' Lambda: 0,989 sign 0,577

Manova index-huishoudtype

	Huishouden	Mean	Std. Deviation
Participatie-index	Alleen wonend	,13	1,547
	Samen wonend	,41	1,525
	Anders	1,40	,843
	Total	,28	1,533
Woonindex	Alleen wonend	-,07	1,002
	Samen wonend	,22	,986
	Anders	,60	,843
	Total	,05	1,002
Welzijnsindex	Alleen wonend	,10	1,761
	Samen wonend	,65	1,573
	Anders	,20	1,549
	Total	,27	1,706

Levene's significantie:

Participatie-index: 0,053

Woonindex: 0,000

Welzijnsindex: 0,921

Wilks' Lambda: 0,913 sign 0,015

Between subjects effects: sign en e²

Participatie-index: 0,032 en 0,039

Woonindex: 0,048 en 0,034

Welzijnsindex: 0,165 en 0,021

Manova index-woonduur

	Woonduur	Mean	Std. Deviation
Participatie-index	< 5 jaar	,05	1,395
	< 15 jaar	,20	1,495
	< 25 jaar	,53	1,501
	> 25 jaar	,51	1,605
	Total	,40	1,522
Woonindex	< 5 jaar	,20	1,005
	< 15 jaar	,27	,980
	< 25 jaar	,10	1,005
	> 25 jaar	-,12	1,001
	Total	,06	1,001
Welzijnsindex	< 5 jaar	-,25	2,124
	< 15 jaar	,17	1,967
	< 25 jaar	,16	1,528
	> 25 jaar	,54	1,501
	Total	,25	1,696

Levene's significantie:

Participatie-index: 0,657

Woonindex: 0,363

Welzijnsindex: 0,070

Wilks' Lambda: 0,941 sign 0,404

Bijlage 3: ingevulde vragenlijst onderzoek 'Ouderen in de Buurt'

Eerste percentage is de Borgerbuurt, het tweede percentage is de Marathonbuurt

Achtergrond gegevens: Hier volgen allereerst wat algemene gegevens over u en uw huishouden.

1. Wat is de samenstelling van uw huishouden?
  1. alleenstaand, altijd alleen geweest (26) (15)
  2. alleenstaand, weduwe/weduwenaar (17) (28)
  3. alleenstaand, gescheiden (26) (21)
  4. samenwonend/gehuwd zonder kinderen in huis (19) (33)
  5. samenwonend/gehuwd met ___ kinderen in huis (4) (1)
  6. anders, namelijk; (8) (2)

2. In welk jaar bent u geboren?
  - 19...
  - 60-65 jaar (34)(-)
  - 65-75 jaar (37)(56)
  - 75+ (29)(44)

3. Bent u een man of een vrouw?

1. man (42) (35)
  2. vrouw (58) (65)
4. In welk land bent u geboren?
1. Nederland (75) (80)
  2. Suriname (9) (4)
  3. Antillen of Aruba (1) (-)
  4. Marokko (1) (-)
  5. Turkije (1) (-)
  6. anders, namelijk (13) (16)
5. Wat is uw hoogst behaalde diploma, of met welke opleiding bent u bezig?
1. geen diploma (15)(10)
  2. basisschool/lagere school, LAVA, VGLO (25)(10)
  3. MAVO, MULO, VMBO, LBO, LTS, LEAO, LHNO, Huishoudschool, Lagere landbouw/tuinbouw Nautische school, 3^e jaar handelsavondschool, LTS (28)(43)
  4. MBO, MTS, MEAO, MHNO, INAS (5)(7)
  5. HAVO, VWO, HBS, MMS, Gymnasium, Athenaeum, Lyceum (6)(12)
  6. HBO, universiteit (20)(18)

Woning en buurt: Deze vragen hebben betrekking op uw woning en de buurt waarin u woont.

6. Wat is uw huidige woonsituatie?
1. Koopwoning (6)(1)
  2. Huurwoning zelfstandig (89)(98)
  3. Huurwoning met zorg (aanleunwoning) (5)(1)
7. Sinds welk jaar woont u al op uw huidige adres? _____
- Minder dan 2 jaar (12) (5)
- 2-5 jaar (4) (8)
- 5-10 jaar (5) (7)
- 10-15 jaar (13) (10)
- 15-20 jaar (24) (9)
- 20-25 jaar (18) (14)
- Meer dan 25 jaar (24) (47)
8. Waar heeft u hiervoor gewoond?
1. Dezelfde straat (15)(13)
  2. Dezelfde wijk (34)(14)
  3. Hetzelfde stadsdeel (13)(10)
  4. Elders in Amsterdam (33)(51)
  5. Buiten Amsterdam (5)(12)
9. Heeft uw woning een van de volgende aanpassingen? (frequenties!)

1. traplift (14)(4)
2. handvaten in douche en toilet (45)(51)
3. drempelvrije overgangen (23)(13)
4. alarmeringssysteem (18)(13)
5. andere aanpassingen, namelijk (6)(7)
verhoogd toilet (1)(8)
6. geen aanpassingen (77)(73)

10. Hoe tevreden bent u met uw buurt? Kunt u een rapportcijfer geven?

Zeer ontevreden   -----   zeer tevreden
 1   2   3   4   5   6   7   8   9   10
 Gemiddelde (7.5 en 7.5)

11. Geef in maximaal drie trefwoorden aan wat u het aantrekkelijkst vindt van uw buurt

Borgerbuurt:

1. Winkels en de markt (109)
2. De centrale ligging en goed openbaar vervoer (55)
3. De sfeer in de buurt; gezelligheid en drukte (49)

Marathonbuurt:

1. Het uiterlijk; groen, open, ruimte, netjes (74)
2. De sfeer in de buurt; rustig, gewoon, gezellig (71)
3. De centrale ligging en goed openbaar vervoer (48)

12. En drie trefwoorden wat u het minst aantrekkelijk vindt van uw buurt

Borgerbuurt:

1. Rotzooi, vuil op straat, zwerfvuil (50)
2. Onveiligheid/criminaliteit; verkeer, hangjongeren en drugsoverlast (47)
3. Overlast, geluid, stank en burens (27)

Marathonbuurt:

1. Rotzooi, vuil op straat, ophalen van huisvuil loopt niet goed (53)
2. Voorzieningen, winkels zijn weg of te ver om te lopen (31)
3. Fietsen en brommers rijden en parkeren op de stoep (30)

13. Hieronder staan een aantal stellingen die betrekking hebben op wonen in uw buurt. Wilt u aangeven of u het hier mee eens of niet mee eens bent? Graag één hokje per vraag aankruisen.

	Helemaal mee eens 1	Mee eens 2	Neutraal 3	Niet mee eens 4	Helemaal niet mee eens 5
1. De buurt ziet er aantrekkelijk uit	13/15	50/43	26/30	10/9	1/3
2. Ik loop of fiets graag door de buurt	21/15	49/50	20/25	9/5	1/5
3. Ik breng regelmatig tijd door	11/3	14/11	26/38	26/22	23/26

op de pleintjes in de buurt					
4. In deze buurt zijn buiten voldoende ontmoetingplekken (bankjes, pleintjes, e.d.)	16/7	46/34	30/31	6/18	2/9
5. In deze buurt zijn voldoende ontmoetingplekken binnen (buurthuis, café, e.d.)	13/5	44/35	30/43	9/13	3/4
6. In deze buurt zijn meer problemen dan in de meeste andere buurten in Amsterdam.	2/3	8/2	35/20	45/48	10/27
7. Ik zou mijn vrienden/kennissen aanraden om in de Marathonbuurt te komen wonen	10/10	43/48	34/27	8/7	5/8
8. In deze buurt wonen te weinig Nederlanders.	11/7	18/11	30/31	33/38	8/13

14. Wilt u binnen twee jaar verhuizen?

1. beslist niet (68)(72)
2. eventueel wel, misschien (22)(20)
3. zou wel willen, maar kan niets passends vinden (9)(7)
4. heb al andere huisvesting gevonden (1)(1)

15. Als u (toch) zou (moeten) verhuizen, heeft dat te maken met? (meerdere antwoorden mogelijk) (frequenties!)

1. Te grote woning (9)(3)
2. Te kleine woning (16)(-)
3. Woningtype (6)(6)
4. niet gelijkvloers, te veel trappen, aangepaste/senioren woning nodig (42)(8)
5. Wil een koopwoning (1)(1)
6. Slechte kwaliteit woning (9)(11)
7. De huurprijs van de woning (8)(9)
8. Overlast burens (14)(16)
9. Lawaai, stank, verkeersdruk, vervuiling (20)(15)
10. Voorzieningen, winkels, scholen, etc. (1)(1)
11. Sfeer in de buurt (criminaliteit, asociaal gedrag, het soort mensen) (21)(4)
12. Onvoldoende parkeergelegenheid (13)(3)
13. Omstandigheden in mijn huishouden (scheiding, overlijden) (2)(8)
14. Omstandigheden in werk of studie (2)(2)
15. Amsterdam bevalt niet meer (4)(1)
16. Anders, namelijk; (23)(19)

Verhuisredenen senioren woning nodig of niet:

Wel (47)(50)

Niet (53)(50)

16. Kunt u uit de voorgaande vraag het cijfer opschrijven van de belangrijkste verhuisreden? (frequenties)

Borgerbuurt:

1. De woning niet gelijkvloers, senioren woning nodig, als het niet meer zelfstandig kan verzorgingshuis (29)
2. Te kleine woning (8)

Marathonbuurt:

1. De woning niet gelijkvloers, senioren woning nodig, als het niet meer zelfstandig kan verzorgingshuis (30)
2. Overlast van de burens (10)

17. Voelt u zich altijd veilig in de buurt?

1. ja, ik voel me altijd veilig, ga door naar vraag 21 (63)(79)
2. nee niet altijd (37)(21)

18. Waar voelt u zich niet veilig? (frequenties)

1. in uw eigen woning (14)(11)
2. in het portiek/trappenhuis (12)(-)
3. in de berging (10)(-)
4. in de binnentuin (3)(-)
5. in de straat (19)(35)
6. in de winkels (7)(-)
7. in de rest van de buurt (13)(35)
8. ergens anders, namelijk (5) (19)

19. Waarom voelt u zich niet veilig? (frequenties)

1. Er hangen ongewenste personen rond (29)(10)
2. Te stil op deze plek (9)(4)
3. Vies/rommelig (12)(3)
4. Gedrag van andere bewoners (6)(5)
5. Onvoldoende verlichting (14)(-)
6. Anders, namelijk (7)(4)

20. Wat zijn de gevolgen voor u van het feit dat u zich niet veilig voelt? (frequenties)

1. Ik trek me er niets van aan (19)(5)
2. Ik ga zo min mogelijk de deur uit (5)(5)
3. Ik ga alleen met iemand samen de deur uit (6)(2)
4. Ik ga alleen op bepaalde tijden de deur uit (17)(9)
5. Ik vermijd plekken waar ik me niet veilig voel, (16)(8)
6. Anders, namelijk (5)(5)

21. Heeft u overlast van mensen op straat?

1. iedere dag (3)(8)
2. een paar keer per week (7)(-)
3. enkele keren per maand (6)(5)
4. zelden (51)(41)
5. nooit (33)(46)

22. Heeft u overlast van uw burens?

1. iedere dag (8)(8)
2. een paar keer per week (6)(7)
3. enkele keren per maand (7)(8)
4. zelden (36)(32)
5. nooit, ga door naar vraag 24 (43)(45)

23. Wat voor soort overlast heeft u? (*meerdere antwoorden mogelijk*)(frequenties)

1. geluid (52)(41)
2. stank (11)(9)
3. ruzie/agressie (9)(13)
4. geen (14)(2)
5. rommel/rotzooi (22)(18)
6. anders, namelijk; (11)(14)

Bewoners: De volgende vragen gaan over het contact met de burens en buurtbewoners

24. Hoe gaan verschillende groepen mensen in uw buurt met elkaar om? Kunt u een rapportcijfer geven?

Zeers onprettig ----- Zeers prettig

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Gemiddelde: (6,9 en 7,1)

25. Heeft u familie of vrienden in de buurt wonen?

1. ja (45) (43)
2. nee (55)(57)

26. Met hoeveel buurtbewoners maakt u regelmatig een praatje?

1. geen enkele bewoner (5)(3)
2. één bewoner (5)(5)
3. twee à drie bewoners (30) (36)
4. vier à vijf bewoners (25)(30)
5. zes tot tien bewoners (21)(17)
6. meer dan tien bewoners (14)(9)

27. Waar spreekt u uw buurtbewoners? (*meerdere antwoorden mogelijk*) (frequenties)

1. bij mij of bij hen thuis
2. in het portiek/op de galerij/voor de deur
3. bij de winkels
4. op de markt
5. op straat
6. bij één van de pleintjes
7. op het schoolplein
8. bij buurthuis Olympus, Hygiëaplein
9. bij de Wijkpost voor Ouderen, Olympiaweg
10. Welkom, Marathonweg
11. ergens anders in de buurt, namelijk;

In het huis (31)(48)
 Om het huis (87)(74)
 Op straat, markt, winkels, cafés of op pleintjes (107)(102)
 Buurthuis (21)(3)
 Wijkpost (-)(2)
 Welkom (-)(3)
 Anders (3)(2)

28. Heeft u contact met buurtbewoners van een andere nationaliteit of cultuur/achtergrond dan u zelf?

1. iedere dag (13)(7)
2. een paar keer per week (21)(17)
3. enkele keren per maand (24)(15)
4. zelden (33)(35)
5. nooit (9)(26)

29. Kunt u aangeven van de persoon in de buurt waar u het meeste contact mee heeft of deze ongeveer van uw leeftijd is, dezelfde nationaliteit heeft en dezelfde interesses of bezigheden?

	Ja-1	nee-2
-Is hij of zij ongeveer even oud als u?	50/52	50/48
-Heeft hij/zij dezelfde nationaliteit als u?	62/75	38/25
-Heeft hij/zij ongeveer dezelfde interesses of bezigheden als u?	40/42	60/58

30. Kunt u aangeven of er mensen bij u in de buurt wonen waar u terecht kunt voor één van de volgende activiteiten: *(meerdere antwoorden mogelijk)*

1. de reservesleutel van uw woning bewaren
2. een boodschap of klusje voor u doen
3. uw post en planten verzorgen tijdens vakantie
4. geld lenen
5. samen winkelen of uitgaan
6. praten over persoonlijke problemen
7. nee, dat soort contacten heb ik niet in de buurt, wel in Amsterdam
8. nee, maar dat soort contacten heb ik wel elders in Nederland

Reservesleutel bewaren, post en planten verzorgen (82)(88)

Samen winkelen, uitgaan of praten over persoonlijke problemen (55) (50)

Geen contacten in de buurt voor deze activiteiten, evt. wel elders (55) (44)

Participatie: De volgende vragen hebben betrekking op activiteiten in uw wijk en uw deelname hieraan.

31. Tot welke geloofsgemeenschap rekent u zich?

1. Katholiek (32)(25)
2. Protestants (9)(20)

3. Joods (2)(1)
4. Islamitisch (3)(-)
5. Hindoe (3)(-)
6. Geen (46)(52)
7. anders, namelijk (5)(2)

32. Bent u lid van een vereniging? *Meerdere antwoorden mogelijk* (frequenties)

1. ouderenbond (9)(22)
2. sportvereniging (16)(22)
3. gezelligheidsvereniging (12)(14)
4. hobbyvereniging (11)(16)
5. politieke vereniging (3)(3)
6. anders, namelijk (16)(15)
7. geen enkele, ga door naar vraag 34 (80)(54)

33. Als u lid bent, hoe vaak gaat u naar activiteiten die worden georganiseerd door de verenigingen of uw kerkgemeenschap?

1. meerdere malen per week (19)(15)
2. één maal per week (20)(51)
3. één maal per twee weken (5)(-)
4. één maal per maand (9)(3)
5. één maal per kwartaal of jaar (15)(14)
6. nooit (32)(17)

34. Doet u vrijwilligerswerk?

1. ja, bij de vereniging waar ik lid ben (5)(8)
2. ja, bij het buurthuis (6)(1)
3. ja, bij ouderenwerk (-)(2)
4. ja, elders, namelijk (18)(13)
5. nee (71)(76)

35. Als u geen vrijwilligerswerk doet, wat is de belangrijkste reden hiervoor?

1. Geen tijd (26)(20)
2. Geen interesse (14)(21)
3. Lichamelijk niet meer in staat (40)(49)
4. Ik kan toch niets doen voor anderen (6)(1)
5. Anders namelijk (15)(9)

36. Wilt u aangeven hoe vaak u gebruik maakt van de volgende voorzieningen:

Voorziening	Nooit of geen antwoord	Af en toe	Regelmatig	Heel vaak
Postkantoor	9/22	45/34	41/40	5/4
Winkels in de buurt	5/21	11/13	45/47	39/19
Brievenbus	16/24	20/21	49/45	15/10
Buurthuis	63/84	25/10	8/5	4/1
Bibliotheek	70/65	12/17	15/13	3/5

Restaurants	56/61	34/34	7/5	3/-
Restaurant in servicepunt Klinker of de 'eettafel'	80/95	12/-	5/4	3/1
Gym/fitnes ruimte	82/88	7/4	8/7	3/1
Ouderenconciërge	82/94	14/5	4/1	- /-
Anders, namelijk;	95/98	1/1	3/1	1/-

Welzijn en Zorg: De volgende vragen hebben betrekking op uw gezondheid en uw welzijn.

37. Ontvangt u zorg?

1. ja, professionele zorg (18)(21)
2. ja, mantelzorg (8)(11)
3. nee, ga naar vraag 39 (74)(68)

38. Indien u zorg ontvangt, hoe vaak gebeurt dit?

1. elke dag (23)(20)
2. enkele keren per week (17)(24)
3. eens per week (43)(25)
4. eens per twee weken (14)(20)
5. eens per maand (-)(2)
6. Minder vaak (3)(9)

39. Ontving u vijf jaar geleden al (wel) zorg?

1. ja (19)(16)
2. nee (81)(84)

40. Verleent u mantelzorg? (zorg niet door een bedrijf/instelling, maar door vrienden of familie)

1. ja (19)(15)
2. nee, ga naar vraag 42 (81)(85)

41. Indien u mantelzorg verleent, hoe vaak gebeurt dit?

1. elke dag (27)(27)
2. enkele keren per week (27)(36)
3. eens per week (19)(5)
4. eens per twee weken (12)(14)
5. eens per maand (4)(9)
6. minder vaak (11)(9)

42. Verleende u vijf jaar geleden ook al (wel) zorg?

1. ja (26)(19)
2. nee (74)(81)

43. Hoe zou u uw gezondheid op dit moment omschrijven?

1. uitstekend (10)(5)
2. goed (34)(34)
3. redelijk (49)(46)
4. slecht (7)(15)

44. Is uw gezondheid de laatste vijf jaar veranderd?
1. Verbeterd (5)(3)
  2. Hetzelfde (54)(54)
  3. Verslechterd (41)(43)
45. In hoeverre zorgt uw gezondheidssituatie voor beperkingen bij de dingen die u wilt doen?
1. Helemaal niet (32)(25)
  2. Een klein beetje (45)(49)
  3. In sterke mate (23)(26)
46. Hoe zou u uw geestelijke of emotionele gezondheid op dit moment omschrijven?
1. uitstekend (18)(13)
  2. goed (40)(47)
  3. redelijk (38)(33)
  4. slecht (4)(7)
47. Is uw geestelijke of emotionele gezondheid de laatste vijf jaar veranderd?
1. Verbeterd (9)(5)
  2. Hetzelfde (74)(69)
  3. Verslechterd (17)(26)
48. Maakt u zich wel eens ergens zorgen over?
1. Heel vaak (15)(12)
  2. Vrij vaak (45)(41)
  3. Bijna nooit (30)(39)
  4. Nooit (10)(8)
49. Voelt u zich wel eens eenzaam?
1. Heel vaak (8)(12)
  2. Vrij vaak (15)(30)
  3. Bijna nooit (44)(38)
  4. Nooit (33)(20)
50. Hoe voelt u zich in vergelijking tot vijf jaar geleden?
1. Eenzamer (14)(15)
  2. Hetzelfde (75)(81)
  3. Minder eenzaam (11)(4)

Woonservicewijk: Deze vragen gaan over de voorzieningen in de buurt die bedoeld zijn om ouderen en mensen met een beperking langer in de buurt te laten wonen.

51. Heeft u ooit van de benaming woonservicewijk gehoord?
1. Ja, ik weet wat het inhoudt (23)(15)
  2. Ja, wel gehoord, maar wat het precies is weet ik niet (35)(34)
  3. Nee, nog nooit van gehoord (42)(51)
52. Kunt u een rapportcijfer geven voor het Huis van de buurt/Buurthuis Olympus?
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	n.v.t.
Gemiddelde (7,6 en 6,3)										

53. Kunt u een rapportcijfer geven voor de begaanbaarheid van de weg naar de Klinker/Olympus?

1   2   3   4   5   6   7   8   9   10   n.v.t.
Gemiddelde (8,0 en 7,3)

54. Kunt u een rapportcijfer geven voor de Wijkpost voor Ouderen?

1   2   3   4   5   6   7   8   9   10   n.v.t.
Gemiddelde (7,8 en 7,7)

55. Kunt u een rapportcijfer geven voor de begaanbaarheid van de weg naar de Wijkpost?

1   2   3   4   5   6   7   8   9   10   n.v.t.
Gemiddelde (8,0 en 7,8)

56. Kunt u een rapportcijfer geven voor de activiteiten die worden georganiseerd voor ouderen?

1   2   3   4   5   6   7   8   9   10   n.v.t.
Gemiddelde (7,6 en 6,5)

Copyright. Publicarea (GinSbv)

Alle rechten voorbehouden. Niets van deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch of door fotokopieën, opnamen of enige andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Publicarea.